

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра світової економіки

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ
ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ**

(на матеріалах Асоціації «Український національний комітет Міжнародної
Торгової Палати (ICC Ukraine)», м. Київ)

Студента 2 курсу ОС «магістр»,
1м групи, спеціальності 051
«Економіка» спеціалізації
«Міжнародна економіка»

підпис

Романенка
Олександра
Сергійовича

Науковий керівник
доктор екон. наук,
професор, завідувач
кафедри світової
економіки

підпис

Дугінець Г. В.

Гарант освітньої
програми
кандидат екон.
наук, професор
кафедри світової
економіки

підпис

Кудирко Л. П.

Київ 2021

ЗМІСТ

ЗМІСТ	2
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ПОНЯТТЯ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	5
1.1. Дослідження економічної безпеки держави в економічній науці	5
1.2. Фактори глобального впливу на економічну безпеку держав світу у ХХІ ст.	12
Висновки до розділу 1	21
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	23
2.1. Характеристика складових економічної безпеки України	23
2.2. Оцінка ефективності діяльності Міністерства економіки України та ІСС Ukraine в питаннях забезпечення економічної безпеки країни	31
Висновки до розділу 2	40
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	42
3.1 Обґрунтування напрямів підвищення рівня економічної безпеки України ..	42
3.2. Прогнозна оцінка ефективності запропонованих заходів	47
Висновки до розділу 3	50
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55
ДОДАТКИ	61

ВСТУП

Процес формування ринкових відносин в Україні супроводжується викликами у вигляді соціально-економічних криз, що зумовлюють сповільнення суспільного розвитку держави. Комплекс проблем, пов'язаних із ринковими трансформаціями, поглиблюється такими економічними явищами, як дефіцит державного бюджету, інфляція, спад виробництва, безробіття, трудова міграція та зростання зовнішнього боргового навантаження. Необхідною умовою для сталого розвитку країни є забезпечення захисту життєво важливих інтересів суспільства та держави. Постійна зміна внутрішніх та зовнішніх чинників розвитку національної економіки актуалізує дослідження питання забезпечення економічної безпеки держави. Визначення стану її складових елементів в сьогоdnішніх умовах має важливе значення, оскільки дозволяє своєчасно вжити заходів з організаційно-правового забезпечення економічної безпеки держави.

На сьогодні вплив динамічного змінення геополітичних та геоeкономічних умов потребує нові вимоги до забезпечення національної безпеки держави та її сталого розвитку. Одне з центральних місць у структурі національної безпеки України займає її економічна безпека, яка гарантує незалежність країни, умови стабільності і ефективної життєдіяльності суспільства. У зв'язку з цим відстеження тенденцій в економічній сфері, виявлення основних ризиків і загроз безпеці економіки, визначення заходів щодо зниження їх негативного впливу актуальні як з наукової, так і з практичної точки зору.

У даній випускній кваліфікаційній роботі розглянуто ключові загрози економічній безпеці держави в умовах глобалізації, довготривалий вплив яких знижує економічну безпеку держави, робить її вразливою перед зовнішніми викликами, суттєво послаблює позиції на світовій арені.

Актуальність теми полягає у набутті більшого масштабу негативними економічними явищами у зв'язку з низькими темпами реалізації стратегії національного розвитку та необхідністю розроблення теоретичних засад і використання якісно нових наукових підходів до формування економічної безпеки держави. Україна знаходиться під впливом глобальних загроз,

спричинених зовнішніми чинниками, такими як зростання цін на енергоресурси, поширення коронавірусу COVID-19 та його впливу на глобальні ланцюги вартості.

Ступінь розробки наукової проблеми: еволюцію економічної думки у сфері визначення теоретичних основ економічної безпеки держави можна дослідити в наукових працях таких зарубіжних та українських вчених: Р. Нолана, Л. Абалкіна, Х. Мандзіновська, Є. Олейнікова, О. Білоруса, В. Геєця, З. Варналія, Д. Лук'яненко, А. Гриценка, В. Сенчагова, Т. Попадинець, М. Метеленко, О. Скорук та інших авторів [7, 10, 16, 35]. Однак огляд наукових праць дозволяє зробити висновок, що деякі методологічні та теоретичні питання економічної безпеки держави досліджені ще не вичерпно.

Метою даної випускної кваліфікаційної роботи є дослідження національної економічної безпеки України в умовах глобальних викликів.

Об'єктом дослідження виступає економічна безпека держави Україна.

Предметом дослідження є теоретичні основи та практичні аспекти економічної безпеки, її компоненти, глобальні фактори впливу та заходи для посилення економічної безпеки.

Основу даної випускної кваліфікаційної роботи формують фундаментальні праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених з досліджуваної проблематики. У процесі вирішення поставлених завдань були застосовані методи аналізу та синтезу, індукції, системного узагальнення та статистичні методи, інституціональний метод, методи прогнозування, а також метод експертних оцінок. Інформаційною базою дослідження можуть також слугувати нормативно-правові матеріали Кабінету Міністрів України, Міністерства економіки України, статистичні матеріали Державної служби статистики та Світового Економічного Форуму.

Інформація про апробацію результатів дослідження: Романенко О.С. // Національна економічна безпека України в умовах глобальних викликів // «Молодий вчений» : науковий журнал / – Київ, 2021. – Вип. 12.

Загальна характеристика та структура роботи: загальний обсяг роботи складає 69 сторінок друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Дослідження економічної безпеки держави в економічній науці

В економічній літературі відсутнє єдине визначення поняття «економічної безпеки держави», а дана категорія порівняно недавно стала повноправним об'єктом вивчення економічної науки. Тому дослідження визначень даного поняття, наведених у публікаціях вітчизняних і зарубіжних вчених, свідчить про різноманітність його трактування. Проте розвиток досліджень у цьому напрямі відбувається досить інтенсивно, про що свідчить низка наукових праць останніх років у вітчизняних і зарубіжних авторів: Р. Нолана, Х. Мандзіновської, Є. Олейнікова, О. Білоруса, В. Геєця, Т. Попадинець, М. Метеленко, О. Скорук та інших авторів [7, 10, 16, 35].

Для з'ясування змісту поняття «економічна безпека держави» звернемося до загальнонаукових методів розроблення та уточнення понять, першоджерел й думок науковців, які містять суть та складові цього поняття.

В економічній літературі наведено декілька визначень поняття «безпека», серед яких доцільно виділити такі положення:

- безпека – це стан захищеності певного об'єкта;
- безпека є універсальним ключовим зв'язуючим елементом у системі категорій «економіка і безпека»;
- головними у визначеннях безпеки є терміни «захищеність», «відсутність небезпек», «збереження», «надійність», «захист від небезпеки», «спокій», «незалежність», «стабільність»;
- опосередкованими категоріями є «існування», «цілісність», «розвиток», «впевненість» [4, с. 168].

На основі цитованих визначень та інших джерел можна стверджувати, що безпека є передумовою функціонування і розвитку економічної системи та є невід'ємною якісною і кількісною характеристикою будь-якого об'єкта.

Виокремивши головні характеристики безпеки в тлумаченнях поняття «безпека», є доцільним дослідити сутність поняття «економічна безпека держави».

В сучасних наукових періодичних виданнях викладені наступні тлумачення поняття «економічна безпека держави»:

- це кількісна та якісна характеристика економічних властивостей системи з погляду її здатності до самовиживання та розвитку в умовах дестабілізуючої дії непередбачуваних і важкопрогнозованих зовнішніх та внутрішніх факторів [2];
- це стан захищеності суб'єкта господарювання від усіх внутрішніх і зовнішніх загроз з метою якнайефективнішого використання наявних ресурсів для реалізації інтересів відповідно до його стратегічних цілей і завдань [4];
- це стан найбільш ефективного використання ресурсів для нейтралізації загроз і забезпечення стабільності в сучасності та майбутньому [5];
- це процес, спрямований на створення умов для безперервного пристосування господарської діяльності або економічного функціонування до зміни в зовнішньому оточенні в процесі досягнення поставленої мети [7].

Узагальненням даних тверджень є позиція Х.О. Мандзіновської, яка визначає економічну безпеку держави як сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, здатність до постійного оновлення й самовдосконалення [7, с. 161].

Офіційного статусу термін «економічна безпека» набув у 1985 р., коли на 40-й сесії Генеральної Асамблеї ООН була прийнята резолюція «Міжнародна економічна безпека» [14].

Економічна безпека держави, з однієї сторони, є важливою складовою системи національної безпеки, що формує захист національних інтересів, з іншої – є безпосередньою умовою дотримання і реалізації національних інтересів щодо забезпечення фінансування, формування доходів та витрат тощо.

Економічну безпеку як стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави розглядає В. Бараннік [2].

Взаємозв'язок економічної безпеки та соціально-політичної та національно-етнічної стійкості доводить Г.П. Клімова, що трактує її зі сторони економічних відносин, горизонтальних і вертикальних, між різними суб'єктами з приводу досягнення такого рівня розвитку економіки, при якому здійснюється ефективне задоволення потреб і гарантований захист інтересів, навіть за несприятливих умов розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів. Прибічники обліково-статистичного підходу економічну безпеку вважають станом економіки країни, який, по-перше, за обсягами і структурними параметрами достатній для забезпечення існуючого статусу держави, її незалежного від зовнішнього тиску політичного і соціально-економічного розвитку і, по-друге, спроможний підтримувати рівень легальних прибутків, що забезпечує абсолютній більшості населення добробут, який би відповідав стандартам цивілізованих країн [5, с. 208].

Окремі науковці розглядають економічну безпеку держави як складну поліструктурну науку про безпеку соціально-економічних систем різних рівнів ієрархії (особа, домашнє господарство, галузь, регіон, сектор економіки, національна економіка, світове господарство) [8; 9; 10].

Рис.1.1. Систематизація наукових підходів до визначення поняття «економічна безпека»

Джерело: складено автором на основі [30]

Більш ширше та повніше поняття є економічної безпеки держави подає Н.О. Слободянюк, який зазначає, що «економічна безпека – це стан держави, що забезпечує можливість створення і розвитку умов для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому та зростання добробуту її мешканців» [9, с. 7].

Т.І. Єгорова-Гудкова, А.С. Кригін та О.Є. Звірко зазначають, що економічна безпека держави характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, здатністю забезпечувати на основі реалізації національних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери [4, с. 168].

В.І. Шевчук підкреслює, що «економічна безпека держави – це захищеність економічних відносин, що зумовлюють прогресивний розвиток економічного потенціалу країни, забезпечують підвищення рівня добробуту всіх членів суспільства, його окремих соціальних угруповань і формують основи обороноздатності країни від небезпеки та погроз» [11, с. 213].

Я.Б. Базилук надає таке визначення: «економічна безпека держави – це не лише поточний стан природно-ресурсного, виробничого, фінансового потенціалу регіону, але й розробка, упровадження системи заходів, спрямованих на нейтралізацію, мінімізацію впливу та усунення явищ і чинників, що призводять до створення зовнішніх і внутрішніх загроз» [1, с. 27].

О.М. Бондаревська вказує, що у визначенні економічної безпеки держави як стану захищеності в більшій мірі фіксується суспільно необхідний результат, він характеризує безпеку як дещо, що вже досягло певного рівня, а не як саме процес [3, с. 54].

Згідно з позицією більшості дослідників, економічна безпека сприяє створенню надійної та забезпеченої всіма необхідними засобами держави, захищеності національно-державних інтересів у сфері економіки. При цьому основним критерієм економічної безпеки є здатність економіки країни зберігати та підвищувати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз.

Автори вважають, що економічна безпека держави – це такий стан економічної системи держави, за якого забезпечується захист соціальних прав та гідний рівень життя громадян, створена стійка та конкурентоспроможна національна економіка, яка виявляє зростання та здатна протидіяти впливу загроз ендогенного та екзогенного характеру.

Економічна безпека відіграє вирішальну роль у системі національної безпеки та є її органічним елементом.

У зарубіжній та вітчизняній літературі існує багато підходів до тлумачення поняття економічної безпеки держави за допомогою таких характеристик:

- стійкість та стабільність, протидія внутрішнім і зовнішнім загрозам, під якими розуміємо міцність і надійність зв'язків між усіма елементами економічної системи, стабільність економічного розвитку держави, стійкість до стримування та знешкодження дестабілізуючих загроз та факторів;
- самовідтворення та саморозвиток. Ця характеристика передбачає створення необхідних умов для ведення ефективної економічної політики та розширеного самовідтворення, забезпечення конкурентоспроможності національної економіки на світовій арені;
- економічна незалежність, що характеризує насамперед можливість для будь-якого суб'єкта економічної безпеки самостійно приймати і реалізовувати стратегічні економічні та політичні рішення для розвитку, можливість використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення стабільності та розвитку;
- національні інтереси. Ця характеристика визначає спроможність національної економіки захищати національні економічні інтереси [10, с. 40].

Економічна безпека держави є визначальною домінантою складників національної безпеки, яка гарантує захищеність національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечує соціально-економічну стабільність країни, достатній оборонний потенціал, розвиток продуктивних сил та нормальні умови життєдіяльності суспільства [3, с. 55].

Кабінет Міністрів України у методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України наводить наступне тлумачення терміну: економічна безпека - це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання [12, с.1].

З вищенаведених джерел випливає, що економічна безпека – це свого роду забезпечення в довгостроковій перспективі таких систем показників як:

1. Економічна незалежність (фінансова, сировинно-ресурсна, інноваційна тощо);
2. Економічна стабільність (рівень розвитку, що гарантує відчуття безпеки сьогодні та в майбутньому);
3. Економічний розвиток (інноваційно-інвестиційна активність, реструктуризація, фінансове оздоровлення).

Такий підхід до трактування суті економічної безпеки (країни, регіону, підприємства) відображає її основне функціональне значення – збереження економічної самостійності та досягнутого рівня, а також підвищення конкурентоспроможності й розширення можливостей подальшого розвитку.

Саме тому економічну безпеку держави варто розглядати не лише як стан захищеності національних інтересів, але і наявність й можливість застосування інструментів впливу на економічні процеси для гарантування добробуту в довгостроковому періоді. Такий стратегічний підхід, на думку автора, є обов'язковим, оскільки лише дії уряду спрямовані на перспективну безпеку є важливими.

Економічна безпека держави, будучи однією з визначальних складових підсистем національної безпеки країни одночасно має складну структуру, оскільки включає свої складові. Перелік складових економічної безпеки є теж дискусійним в економічній науці, навіть дещо суперечливим. Це пов'язано з тим, що окремі складові національної безпеки держави, що визначені законодавством, входять до

системи економічної безпеки, що викликає низку критичних зауважень науковців та практиків.

Більшість дослідників економічної безпеки дійшли висновку, що основними структурними елементами економічної безпеки, які необхідно застосувати при аналізі економічної безпеки України, є такі:

- сировинно-ресурсна безпека;
- енергетична безпека;
- фінансова безпека;
- соціальна безпека;
- інноваційно-технологічна безпека;
- продовольча безпека;
- зовнішньоекономічна безпека [2; 3; 6; 7].

Економічна безпека держави як визначальна підсистема національної економіки має досить складну структуру, складові якої і досі викликають суперечки серед науковців.

Сучасна економічна наука розглядає показники економічної безпеки держави, які виступають як інструмент оцінки стану економіки з точки зору важливих процесів, що відображають сутність економічної безпеки. Серед показників економічної безпеки держави виокремлюються такі:

- 1) економічне зростання, що включає показники валового внутрішнього продукту (ВВП), валового національного продукту (ВНП), чистого національного продукту (ЧНП), національного прибутку (НП), обсягів і темпів промислового виробництва, галузевої структури господарства та динаміку окремих галузей, капіталовкладення тощо;
- 2) показники, що характеризують стан природо-ресурсного, виробничого і науково-технічного потенціалу країни;
- 3) показники, які відображають динамічність і адаптивність господарського механізму, а також його залежність від зовнішніх факторів (рівень інфляції, дефіцит консолідованого бюджету, дія зовнішньоекономічних факторів, стабільність національної валюти, внутрішня і зовнішня заборгованість);

- 4) якість життя (ВВП на душу населення, рівень диференціації прибутків, забезпеченість основних груп населення матеріальними благами і послугами, працездатність населення, стан оточуючого середовища тощо) [5, с. 209].

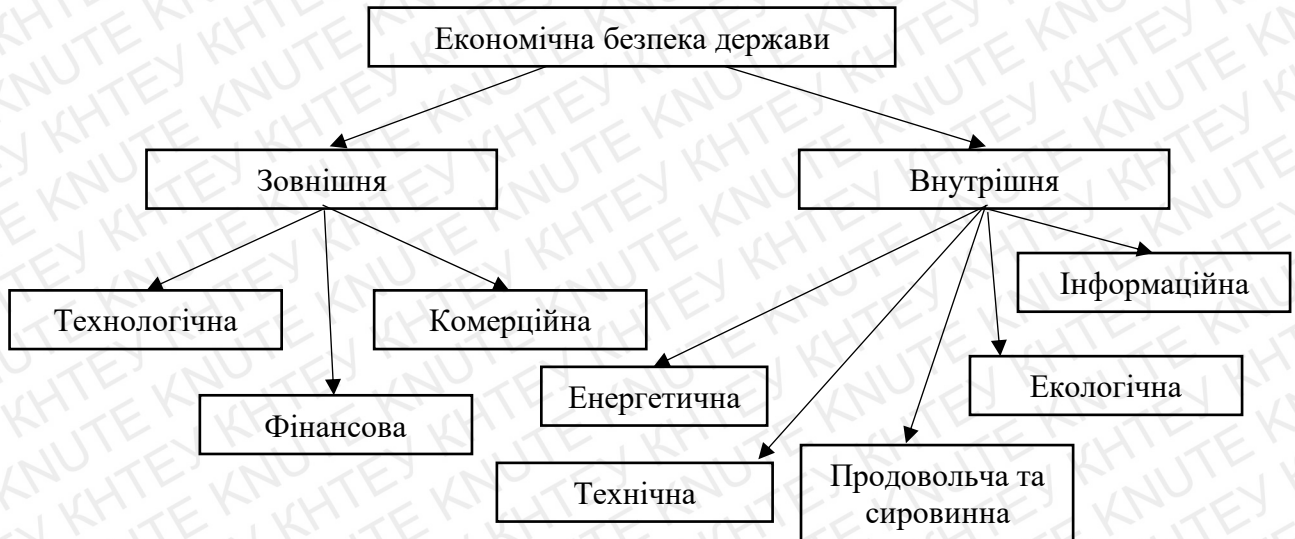

Рис.1.2. Головні компоненти економічної безпеки держави

Джерело: складено автором на основі [31]

Економічна безпека держави реалізується завдяки механізму забезпечення економічної безпеки, який виступає як система засобів із запобігання економічним загрозам. У стратегічному плані економічну безпеку гарантує лише конкурентоспроможна економіка. Звідси, основне завдання держави в контексті забезпечення економічної безпеки – створення такого економічного, політичного та правового середовища й інсталяційної інфраструктури, які б стимулювали найбільш життєздатні підприємства, інвестиційні процеси, виробництво перспективних конкурентоспроможних товарів.

1.2. Фактори глобального впливу на економічну безпеку держав світу у XXI ст.

Однією з основних ознак сучасного розвитку світового господарства є розширення впливу глобалізаційних процесів. Глобалізація є складним, багатогранним процесом, який має безліч проявів та включає значну кількість протиріч. Більшість вчених під глобалізацією світового господарства розуміють процес посилення взаємозв'язку національних економік держав світу, що

знаходить своє відображення у формуванні світового ринку товарів і послуг, капіталу; становленні глобального інформаційного простору, поширенні охопту ринку транснаціональними компаніями. Усі держави світу запроваджують заходи у адаптації до глобальних проблем людства через погіршення екологічної ситуації, глобальне потепління, нерівномірне і неконтрольоване зростання населення в одних країнах і його катастрофічне зменшення в інших, нелегальну міграцію, тероризм, а також нерівномірність соціально-економічного розвитку держав світу [13].

Глобалізаційні процеси в політиці полягають у послабленні національних держав. Це відбувається через те, що «держави-лідери» делегують дедалі більше повноважень міжнародним організаціям, а саме: Організації Об'єднаних Націй (ООН), Організації Північноатлантичного договору НАТО), Міжнародному валютному фонду (МВФ), Міжнародному банку реконструкції та розвитку (МБРР).

Рис.1.3. Основні передумови глобалізації

Джерело: складено автором на основі [13]

До негативних наслідків глобалізації можна віднести: посилення нерівномірності розвитку країн світу, нав'язування «країнами-лідерами» відповідних рішень. Зростання ризиків невпорядкованої та неконтрольованої

глобалізації поглиблює взаємозалежність та взаємозв'язок у світовому співтоваристві, в результаті чого суттєво змінюється зміст та структура міжнародних політичних відносин, зазнає певної трансформації і система національних інтересів, що й спонукає нові виклики національній безпеці. Національна безпека закономірно є одним із механізмів виявлення, попередження та ліквідації загроз життєдіяльності й розвитку суспільства. Нові чинники суспільного розвитку в умовах глобалізації породжують нові виклики національної безпеки.

За результатами дослідження Вишневської О.М. узагальнено чинники впливу на економічну безпеку держави і виявлено основні пріоритетні функціональні чинники, що здійснюють вплив на інтегральний показник економічної безпеки з використання експертної оцінки. За методом, який запропоновано Національною академією управління, до основних критеріїв, які необхідно враховувати під час розрахунку загроз національним економічним інтересам, відносять: макроекономічний показник, продовольча складова, соціально-демографічний показник, монетарний індикатор, фіскально-боргова складова, зовнішньоекономічний показник, інноваційний показник, інвестиційний показник, показник екологічної сталості.

Новітні зміни у розстановці сил на світовій економічній арені ілюструють, перш за все, дані щодо місця країн у світовому виробництві та міжнародній торгівлі. Зокрема, у перші роки після фінансової кризи 2008 року відбуваються помітні зрушення у пропорціях розподілу номінального ВВП між різними соціально-економічними групами країн, які продовжуються і по теперішній час: частка країн, що розвиваються, зросла з близько 26% у 2005 р. до 36,3% у 2010 р. і 42,3% у 2018 р.

У переліку країн – лідерів світового виробництва також прослідковуються трансформації: до традиційного кола країн, які забезпечують найбільшу питому вагу у ВВП світу (США, країни ЄС та Японія), приєднався Китай, частка якого у світовому виробництві зросла з 5% у 2005 р. до 9,7% у 2010 р. та 16% у 2018 р.

Аналогічними тенденціями характеризуються зміни ролі соціально-економічних груп країн у світовому експорті товарів.

У процесі трансформації світового порядку на тлі глобалізаційних процесів суперництво держав набуває усе більш суперечливого характеру: з одного боку, загострюється конкурентна боротьба за ресурси та ринки збуту, а з іншого – зростає економічна і політична взаємозалежність між ними, що виявляється в отриманні значно більших вигід від співробітництва. При цьому суперництво великих держав усе більше переслідує мету не тільки досягнення статусу глобального лідера, але й розширення масштабів та території свого геоекономічного та геополітичного впливу, що може стати джерелом глобальних конфліктів. Результатом цього, як стверджують науковці Національного інституту стратегічних досліджень, стає формування в межах системи глобальної безпеки специфічних відносин за типом «центр – периферія» (такі відносини передбачають наявність країни-домінанта і залежних від нього країн, що постачають для центру природні, трудові та інші ресурси). Більше того, конфлікт ціннісних систем сьогодні набуває саме вигляду зіткнення світових «центрів» або полюсів сили [17].

Водночас, враховуючи глобальні трансформації, що відбуваються у геоекономічному просторі, стає зрозумілим, що сама архітектура «центрів» світової економіки сьогодні є досить нестійкою. Так, протягом другої декади XXI століття ряд азійських країн (Китай, Індія, Південна Корея) та латиноамериканських держав (Бразилія) стали випереджати традиційних глобальних лідерів за деякими основними економічними показниками [18, с.464]. Це проявилось у зростанні частки зазначених країн, що розвиваються, у світовому виробництві, експорті товарів та послуг, міжнародних резервах.

Зростання економічної ваги окремих країн, що розвиваються (особливо країн БРІКС), призвело до посилення їх геоекономічного та політичного впливу і виникнення нових центрів сили у глобальній економіці. Сучасні контури міжнародної економічної безпеки, перш за все, обумовлюються станом безпекового середовища національних економік. Так, Б. Бузан, доводячи

необхідність розширення теоретичних рамок дослідження безпеки до трьох рівнів (міжнародної системи безпеки, національної безпеки і безпеки індивідуума), водночас, підкреслює, що суверенна держава є найбільш вагомим і ефективним гарантом безпеки, і тому безпека держави є центральним елементом загальносвітової системи безпеки [19, с. 3-22].

У праці М.Г. Метеленко наведено розгорнуту схему класифікаційних ознак впливу факторів зовнішнього середовища, яка застосовується також і до впливу глобальних факторів на економічну безпеку держав світу [додаток А].

Безпекове середовище національних економік сьогодні формується за умов суттєвого розширення та видо-зміни переліку чинників, що загрожують економічній безпеці країн світу: з одного боку, трансформуються традиційні ризики економічної безпеки, з іншого – з'являються якісно нові виклики безпеці.

На думку О.М. Грибіненко, найбільш важливими глобальними ризик-факторами суто економічного, ідеолого-політичного, соціально-демографічного, екологічного та інформаційно-технологічного характеру, які несуть найбільші загрози національній економічній безпеці країн і, відповідно, міжнародній економічній безпеці, є наступні [17]:

1. Конкуренція політико-ідеологічних доктрин і відповідних економічних стратегій країн: незважаючи на те, що період «холодної» війни, що характеризувався глобальним конфліктом ціннісних систем, залишився далеко позаду, натомість сьогодні відбувається боротьба ідеологій, стратегій та моделей поведінки країн у глобальному просторі.
2. Загострення конкурентної боротьби за ринки збуту. Зростання глобальної конкуренції за ринки збуту емпірично проявляється у ескалації торговельних воєн. Прийшовши на заміну «гарячим» та «холодним» війнам, починаючи з ХХ століття торговельні війни фактично стали інструментом досягнення не тільки зовнішньоекономічних, але й геополітичних цілей [20,21].

Найбільш деструктивною з торговельних воєн для світової економіки сьогодні є торговельно-економічне протистояння між США та Китаєм.

Протягом 2018 року стан торговельних відносин між Китаєм та Сполученими Штатами швидко погіршувався, хоча в останні місяці року з'явилися позитивні ознаки того, що є можливості нормалізації відносин у цій сфері. Водночас, зазначений приклад продемонстрував світовій спільноті, наскільки швидко можуть з'являтися та посилюватися зовнішньоторговельні ризики та змінюватися ситуація у сфері боротьби за ринки збуту, виступаючи додатковим джерелом нестабільності платіжних балансів та безпекового простору.

3. Загострення боротьби за ресурси (природні, у тому числі енергетичні; людські, у тому числі інтелектуальні; фінансові).

В умовах зростання потреб, що особливо характерним є для розвинутих економік, країни гостро відчують проблему обмеженості сировинних і, зокрема, енергетичних ресурсів. Це спонукає країни до пошуку шляхів отримання доступу до відповідних ресурсів і викликає потребу у поширенні їх впливу на більш економічно слабкі, але забезпечені природними ресурсами держави. Як результат, посилюється конкуренція за можливості отримувати природні ресурси із зовнішніх джерел постачання, і зростає відповідна ймовірність виникнення конфліктів між країнами на цьому ґрунті. Науково-технічний прогрес та інформаційна революція суттєво змінюють традиційний характер конкурентної боротьби, створюючи нові виклики економічній безпеці. Зокрема, враховуючи те, що новим важливим видом капіталу стають знання, активізується пошук та загострюється конкурентна боротьба за найбільш цінні види ресурсів, серед яких особливе місце належить інтелектуальним ресурсам та їх носію – людині [15, с. 210]. У результаті посилення конкуренції між країнами за інтелектуальний потенціал активізуються процеси міжнародної інтелектуальної міграції. Працівники з високою кваліфікацією все більше виявляють зацікавленість у інвестуванні коштів у власний розвиток, підвищуючи мобільність людського капіталу і користуючись більш сприятливими можливостями, що відкриваються в інших країнах. При цьому висококваліфікована робоча сила з менш

розвинутих країн вступила у пряму конкуренцію з відповідними працівниками з розвинутих країн [22]. Як наслідок, з одного боку, відбувається «відтік умів» з країн-донорів інтелектуальних ресурсів, а з іншого – зростає соціальне напруження у країнах-реципієнтах, посилюючи загрози економічній безпеці держав.

4. Поглиблення розриву між багатими і бідними країнами. На фоні глобалізації зростають диспропорції між найбільш розвинутими і найбільш слабкими державами у розподілі та концентрації капіталу, темпах економічного зростання та рівні життя. Така дивергенція призводить до умовного поділу світового економічного простору на дві зони, зростаюча розбіжність між якими викликає загострення соціальної напруги та міждержавних конфліктів.

За оцінками експертів Всесвітнього економічного форуму, у переліку глобальних трендів, що мають потенційний ризикогенний характер, зростання нерівномірності розподілу доходів та достатку знаходиться на четвертому місці за ступенем впливу на виникнення ризиків для глобальної економіки [23].

5. Погіршення світової фінансової кон'юнктури внаслідок глобальної фінансової кризи, підвищення рівня фінансіалізації світової економіки. Від початку свого існування фінансовий сектор виконував переважно функції обслуговування усіх інших сегментів світового господарства. В умовах глобалізації кардинально змінилася сама роль фінансового сектору в сучасній світовій економіці, а фінансовий ринок перетворився на повністю самодостатній сегмент світогосподарської системи, операції на якому все частіше здійснюються відокремлено від реального сектору економіки. В результаті високої мобільності фінансових активів за масштабами операцій фінансовий ринок починає займати домінуючі позиції на світовому ринку: за оцінками експертів, щоденний обсяг операцій на світових фінансових ринках перевищує обсяги операцій світової торгівлі у 50 разів.

6. Зростання глобального впливу ТНК, посилення конфлікту інтересів між глобальними компаніями та державами. Глобальне лідерство ТНК проявляється у тому, що вони домінують у сферах видобутку та переробки більшої частки світових запасів нафти, виробництва та збуту нафтопродуктів, а також у сфері видобутку непаливних корисних копалин. При цьому ТНК здійснюють двоякий (і позитивний, і негативний) вплив на фінансову, екологічну, макроекономічну, соціальну та інші складові національної економічної безпеки як країн базування, так і приймаючих країн, а також на міжнародну безпеку [24; 25]. Зокрема, спираючись на значні ресурсні можливості (фінансові, виробничі, кадрові, технологічні), ТНК спроможні взяти під контроль значну частку національної економіки, загрожуючи економічній безпеці і створюючи виклики суверенній владі країн-реципієнтів [26].
7. Неконтрольована міжнародна міграція. Зростання потоків нелегальних мігрантів, з яким зіткнулися розвинуті країни, перш за все, держави Європейського Союзу, в останні роки, загрожують національній економічній безпеці, сприяючи погіршенню криміногенної ситуації та підвищенню рівня соціального напруження [27].
8. Розвиток тіньової економіки, зростання масштабів нелегальної міграції капіталу та проблеми відмивання «брудних» грошей. Сектор тіньової економіки порушує ефективність державних механізмів стимулювання економіки, спотворює умови ведення господарської діяльності [28], негативно впливаючи не тільки на забезпечення нормального рівня економічної безпеки держави, але й на її конкурентоспроможність та формування міжнародного іміджу країни в цілому [29].
9. Зростання впливу екологічних загроз на економічну безпеку. Екологічні загрози характеризуються надзвичайним загостренням і набувають дійсно глобальних масштабів. Особливе занепокоєння викликають проблеми, пов'язані з руйнуванням озонового шару атмосфери і відповідними проявами глобальних змін клімату; забруднення Світового океану і

виснаження деяких видів природних ресурсів. За даними Всесвітнього економічного форуму, серед п'яти найбільших глобальних ризиків 2019 року за ймовірністю настання перші три позиції посідають саме ризики, пов'язані з екологією та навколишнім середовищем, – екстремальні погодні явища, неефективність заходів з пом'якшення кліматичних змін та природні катастрофи [23].

10. Негативні прояви поглиблення інтеграції інформаційних технологій у всі сфери суспільно-економічного життя. У процесі подальшої інтеграції інформаційних технологій у всі сфери життєдіяльності домогосподарств, підприємницького сектору та держави зростає залежність загального стану економічної безпеки зазначених суб'єктів від інформаційно-технологічних чинників.

Створюючи безліч нових можливостей та переваг, водночас, поширення інформаційних технологій викликає бажання використовувати інформаційний простір у якості інструменту протистояння та здійснення впливу на економічних та політичних опонентів. Відповідно до даних Всесвітнього економічного форуму, серед п'яти найсуттєвіших глобальних ризиків за вірогідністю їх настання два технологічних ризики – «Шахрайство та крадіжка даних» і «Кібератаки» – займають відповідно четверте та п'яте місця [23].

У дослідженні П.Упреті виявлено, що факторами які впливають на економічне зростання і безпеку країн, що розвиваються, протягом кін. ХХ- поч. ХХІ століття є обсяги експорту та видобутку природних ресурсів, збільшення тривалості життя та збільшення інвестицій. Проте виявлено суперечливий результат щодо впливу прямих іноземних інвестицій на економічне зростання: вплив іноземних інвестицій змінюється з позитивного на негативний в різних часових межах [15].

В.О. Онищенко та О.М. Бондаревська виділяють наступні загрози для складових економічної безпеки [8]:

- Мезоекономічна складова: зниження темпів і обсягів валового регіонального продукту, структурна деформованість економіки, зниження темпів і обсягів промислового виробництва, зношеність основних виробничих фондів, зниження конкурентоспроможності продукції регіону, низький рівень впровадження енергозберігаючих технологій;
- Інвестиційно-економічна складова: зниження обсягів інвестицій в основний капітал, зменшення обсягів і зниження темпів приросту прямих іноземних інвестицій, зниження обсягів державного фінансування науково-дослідних робіт, зниження інноваційної активності підприємств;
- Зовнішньоекономічна складова: зміна кон'юнктури зовнішніх ринків, асиметрія зовнішньої торгівлі, нераціональна структура експорту, низька наукоємність експорту, залежність від технологічного імпорту та від імпорту стратегічних ресурсів (нафта, газ, електроенергія);
- Фінансова безпека: нераціональна структура регіонального бюджету, зростання фінансової залежності від державних трансфертів, зниження ефективності регіональної системи оподаткування, невиконання доходної частини бюджету, зростання рівня тінізації економічної діяльності.
- Соціальна безпека: зміна рівня і структури доходів і витрат населення, зростання рівня безробіття, високий рівень захворюваності населення, зростання рівня злочинності
- Демографічна безпека: зменшення чисельності населення, деформація статево-вікової структури населення («старіння» населення), скорочення тривалості життя населення, надмірне демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне, відсутність ефективних механізмів впливу на міграційні процеси.

Висновки до розділу 1

Економічна безпека держави є тим станом захищеності від можливих загроз, що формує економічну незалежність, стабільність та розвиток в довгостроковому періоді. Пріоритетним при цьому є збалансована політика держави щодо

структурної перебудови економіки, стимулювання інноваційно-інвестиційної активності, розвитку підприємництва, пришвидшення інтеграційних процесів тощо.

Сьогодні відбуваються глобальні трансформації та радикальні зміни, у перерозподілі сил у геоекономічному просторі, які потребують оцінки сучасного середовища на підставі аналізу глобальних трендів та ризик-фактори що впливають на міжнародну економічну безпеку.

Окремі глобальні тренди, що є загрозами міжнародній та національній економічній безпеці, мають взаємопов'язаний характер і тісно корелюють між собою. Розширення масштабів виробничої діяльності ТНК часто супроводжується негативним впливом на стан навколишнього середовища і загостренням екологічних проблем. Найбільший вплив на систему міжнародної безпеки мають Рада безпеки ООН, НАТО, Світовий банк. У архітектурі європейської безпеки роль головних складових, крім НАТО, також відіграють ЄС, ОБСЄ, Рада Європи. Водночас, як справедливо зазначають науковці Національного інституту стратегічних досліджень, сьогоденні загрози економічній безпеці перетворюються на транскордонні й транснаціональні, а регіональні та національні безпекові виклики усе більше глобалізуються.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Характеристика складових економічної безпеки України

Основним нормативно-правовим актом, за яким оцінюється економічна безпека України, є «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджені наказом Міністерства економічного розвитку та торгівлі від 29.10.2013 р. № 1277. Вони містять основні індикатори стану економічної безпеки, порогові значення а також алгоритм розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки, які базуються на комплексному аналізі з виявленням потенційно можливих загроз і застосовуються як в цілому по економіці, так і за сферами діяльності. Однак, інші органи виконавчої влади, наукові інститути та інші установи в межах своїх повноважень можуть використовувати ці Методичні рекомендації та визначати рівень складових економічної безпеки для прийняття управлінських рішень щодо аналізу, запобігання та попередження реальних і потенційних загроз національним інтересам у відповідній сфері [12].

Документом передбачено, що розрахунки здійснюються Мінекономрозвитку двічі на рік на підставі офіційних даних статистичного обліку Держстату, Нацкомфінпослуг, Міндоходів, Міненерговугілля, Мінфіну і Національного банку та експертних оцінок, у тому числі рейтингових звітів міжнародних неурядових організацій.

За трактуванням Мінекономрозвитку, економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання.

Методичними рекомендаціями визначено 15 складових економічної безпеки України:

1. виробнича безпека - це стан виробничої сфери країни, за якого забезпечується максимально ефективно використання наявних виробничих потужностей у країні, їх модернізація та розширене відтворення, зростання рівня інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки;
2. демографічна безпека - це стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України;
3. енергетична безпека - це стан економіки, що сприяє ефективному використанню енергетичних ресурсів країни, наявності на енергетичному ринку достатньої кількості виробників та постачальників енергії, а також доступності, диференційованості та екологічності енергетичних ресурсів;
4. зовнішньоекономічна безпека - це стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників та створення сприятливих умов для розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці;
5. інвестиційно-інноваційна безпека - це стан економічного середовища у державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості;
6. макроекономічна безпека - це стан економіки, за якого досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій;
7. продовольча безпека - це стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повною мірою забезпечити потреби кожного члена суспільства в

продовольстві належної якості за умови його збалансованості та доступності для кожного члена суспільства;

8. соціальна безпека - це стан розвитку держави, за якого держава здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни;
9. фінансова безпека - це стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни. Фінансова безпека, у свою чергу, має такі складові:
10. банківська безпека - це рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов її функціонування;
11. безпека небанківського фінансового сектору - це рівень розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах та послугах;
12. боргова безпека - відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі;
13. бюджетна безпека - це стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції;
14. валютна безпека - це стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки,

залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках;

15. грошово-кредитна безпека - це стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки.

Ураховуючи економічну та політичну ситуацію в країні, для забезпечення економічної безпеки держави потрібно враховувати наявні загрози та визначити правові засоби їх подолання.

Для виявлення факторів, які зумовлюють такий поділ економічної безпеки на складові необхідно проаналізувати сучасний стан української економіки за допомогою PEST-аналізу (додаток В, таблиці 2.12.2) та SWOT-аналізу (таблиця 2.3).

Таблиця 2.1

Зведена таблиця PEST-аналізу економіки України

Політичні		Економічні	
Фактор	Значущість	Фактор	Значущість
Бойові дії та анексія територій	0,06	Реалізація економічних реформ	0,04
Політичний тиск з боку РФ	0,04	Трансформація структури експорту	0,08
Інтеграція з ЄС	0,08	Втрата контролю над ек.активними територіями	0,05
Політична нестабільність	0,05	Рівень розвитку фінансового ринку	0,04
Реформа судової гілки влади	0,04	Боргова політика держави	0,04
Підтримка стратегічних партнерів	0,04		

Продовження таблиці 2.1

Соціально-культурні		Технологічні	
Фактор	Значущість	Фактор	Значущість
Соціальна напруженість	0,04	Низький рівень витрат на НДДКР	0,09
Високий рівень трудової міграції	0,08	Розвиток патентного права	0,04
Високий рівень розвитку людського капіталу	0,04	Захист інтелектуальної власності	0,06
Довготривале зменшення кількості населення	0,06		

Джерело: додаток В.

При здійсненні PEST-аналізу було проведено аналіз факторів, що впливають на сучасні аспекти економіки, політики, соціальне життя та технічний розвиток України. Результати проведеного аналізу перелічені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Опис факторів, що були застосовані при PEST-аналізі економіки України

Напрямок	Поточна оцінка
Політичні фактори (P)	<p>Нестабільна політична ситуація, пов'язана з бойовими діями на сході України та анексією АР Крим у 2014 році. Напружені відносини з Російською Федерацією, пов'язані з обраним політичним курсом України створюють тиск на політичне життя країни, її політичну та енергетичну стабільність.</p> <p>Поточний курс на інтеграцію з ЄС передбачає глибокі структурні реформи державного управління та судової гілки влади.</p>
Стан економіки (E)	<p>Економічне зростання уповільнене через повільну імплементацію економічних реформ, трансформацію структури експорту та імпорту України: протягом останніх п'яти років року відбувається збільшення частки ЄС та зниження частки РФ в товарообороті країни, що обумовлює переналаштування підприємств на нові ринки.</p>

Продовження таблиці 2.2

Стан економіки (E)	Відбувається процес відновлення економіки після втрати контролю над частиною територій, де вироблялося близько 10% ВВП країни [33]. Низький рівень розвитку фінансового ринку також стримує економічне зростання.
Соціально-культурні особливості (S)	В країні встановлена відносна соціальна рівновага. Спостерігається занепокоєння громадськості, викликане політичними подіями, але воно є незначним. Спостерігається високий рівень трудової міграції та довготривалий негативний приріст населення. Рівень освіченості населення є високим [34].
Науково-технічне середовище (T)	За даними Всесвітнього Економічного Форуму, у 2019 році Україна посіла 60 місце у світі за рівнем інноваційної активності. Це обумовлено низьким рівнем витрат на НДДКР та низьким розвитком кластерів [34].

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень та спостережень.

В процесі проведення SWOT-аналізу була здійснені оцінка сильних та слабких сторін української економіки, а також визначені основні загрози та можливий потенціал для його майбутньої реалізації.

Таблиця 2.3

SWOT-аналіз економіки України

	Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
Внутрішнє середовище	<ol style="list-style-type: none"> 1. Високий рівень розвитку людського капіталу; 2. Зростаючий сектор інформаційних технологій і кваліфіковані спеціалісти; 3. Вигідне географічне положення та логістичні можливості; 4. Розвинутий аграрний сектор та впровадження ним інновацій; 5. Наявність запасів великої кількості природних ресурсів; 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Політична нестабільність; 2. Відсутність послідовності в реалізації економічної стратегії; 3. Залежність від імпорту; 4. Низька додана вартість товарів, що експортуються; 5. Низька купівельна спроможність населення; 6. Залежність від світових цін на енергоресурси.

Продовження таблиці 2.3

Зовнішнє середовище	Можливості (О)	Загрози (Т)
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Реалізація потенціалу зростання інноваційних галузей, передусім, ІТ-сектору; 2. Потенціал держави як транзитного вузла між країнами Азії та Європи; 3. Розвинена інфраструктура для видобутку та експорту енергоресурсів та електроенергії; 4. Інтеграція в Європейський Союз та розвиток спільного ринку. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кліматичні зміни; 2. Ескалація бойових дій на сході країни; 3. Зростаючі обсяги трудової міграції; 4. Поглиблення економічної кризи, спричиненої пандемією коронавірусу COVID-19

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень та спостережень.

Економічну безпеку України можна оцінювати за певними критеріями – показниками-індикаторами, які її забезпечують та використання яких можливе для відслідковування поточної економічної ситуації і своєчасне виявлення ризиків.

Найважливішими з них є [35]:

- структура ВВП;
- обсяг і темпи розвитку промисловості;
- обсяг і динаміка інвестицій;
- природно-ресурсний виробничий і науково-технічний потенціал країни;
- ефективність використання ресурсів;
- конкурентоспроможність економіки на внутрішньому і зовнішньому ринках;
- темпи інфляції;
- рівень безробіття;
- якість життя;
- ступінь диференціації доходів;
- забезпеченість населення матеріальними благами й послугами;
- дефіцит бюджету і державного боргу;

- енергетична залежність;
- інтегрованість у світову економіку.

Суб'єктами економічної безпеки України є функціональні і галузеві міністерства та інші органи державної влади, податкові й митні служби, банки, біржі, фонди і страхові компанії, а також виробники, продавці продукції і вітчизняні споживачі.

Н.М. Попадинець виділяє низку чинників, які є потенційною загрозою економічній безпеці України. Зокрема, це зменшення ВВП, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, зменшення обсягу досліджень за стратегічно важливими напрямками інноваційного розвитку, ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки; недостатні темпи відтворювальних процесів і подолання структурної деформації в економіці; критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку; нераціональна структура експорту з переважно сировинним характером і малою питомою вагою продукції з великою часткою доданої вартості; велика боргова залежність держави, критичні обсяги державних зовнішнього і внутрішнього боргів; небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки; неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці; неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання і брак активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці держави.

Відзначаються також вплив прогалин у правовому регулюванні економіки, що проявляється у запізнілому впровадженні нових норм у відповідь на розвиток світового господарства та міжнародних ініціатив, «тінізація» національної економіки, відсутність ефективної програми відповіді фінансовим, бюджетним і кредитним ризикам держави.

2.2. Оцінка ефективності діяльності Міністерства економіки України та ІСС Україне в питаннях забезпечення економічної безпеки країни

Повноваження Міністерства економіки України визначенні у Постанові Кабінету Міністрів України №459 від 20 серпня 2014 року. Серед них є функції, що безпосередньо належать до діяльності із забезпечення економічної безпеки, зокрема:

- формування та реалізує державну інвестиційну політику, державну інноваційну політику в реальному секторі економіки, державну зовнішньоекономічну політику, державну політику у сфері розвитку підприємництва, державно-приватного партнерства, зокрема з метою розвитку сільського господарства (фінансова, інвестиційно-інноваційна, зовнішньо-економічна безпека);
- формування та реалізує державну політику у сфері праці, зайнятості населення, трудової міграції, трудових відносин, соціального діалогу (демографічна та соціальна безпека);
- формування та реалізацію державної політики у сфері безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, карантину та захисту рослин (продовольча безпека);
- реалізацію державної політики у сфері організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності (фінансова безпека);

Міністерство виконує функції економічного і соціального розвитку, цінової, у сфері розвитку підприємництва, у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, у сфері технічного регулювання, стандартизації, метрології та метрологічної діяльності, у сфері публічних закупівель; державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів; у сфері управління об'єктами власності, зокрема корпоративними правами держави; у сфері державно-приватного партнерства; інвестиційної, зокрема з управління державними інвестиціями; щодо створення і функціонування індустриальних

парків; у сфері державного ринкового нагляду; у сфері торгівлі та побутових послуг; політики з питань співробітництва України з ЄС у сфері економіки, торгівлі та розвитку сільського господарства; єдиної зовнішньоекономічної політики, політики інтеграції національної економіки у світову економіку, співробітництва із СОТ, захисту національного виробника на внутрішньому та зовнішніх ринках; у сфері інтелектуальної власності; інноваційної політики в реальному секторі економіки; у сфері праці, зайнятості населення, трудової міграції, трудових відносин, соціального діалогу; у сфері реалізації майна (майнових прав, інших активів) або прав на нього на конкурентних засадах у формі аукціонів, зокрема електронних, та контролю за її реалізацією. Таким чином, функції міністерства охоплюють майже усі складові економічної безпеки України і, відповідно, даний орган виконавчої влади відповідальний за розробку заходів із підтримки державної економічної безпеки на високому рівні.

Так, задля контролю рівня безпеки в інвестиційній складовій Міністерством ведеться Державний реєстр інвестиційних проектів і Державний реєстр інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки та проводить моніторинг та аналіз ефективності використання державної підтримки інвестиційної діяльності, а також готує пропозиції на підставі даних Державного реєстру інвестиційних проектів щодо обсягів державних інвестицій для врахування їх під час розроблення проекту Державного бюджету України на відповідний рік [37].

Міністерством економіки України були розроблені індикатори стану економічної безпеки, порогові значення а також алгоритм розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки, які базуються на комплексному аналізі з виявленням потенційно можливих загроз і застосовуються як в цілому по економіці, так і за сферами діяльності.

Дані індикатори розраховуються міністерством на регулярній основі із опублікуванням результатів та регулярними публікаціями звітів, а також переглядом необхідних заходів підтримки економіки.

Для ефективного виконання своїх функцій Міністерство економіки України створило розгалужену організаційну структуру (рис.2.4).

Рис. 2.4. Структура Міністерства економіки України

Джерело: складено автором на основі [36]

Окрім цього, до сфери управління Міністерства належить 130 державних підприємств. Серед них також є Експортно-кредитне Агентство України, яке було створено з метою розвитку експорту після прийняття Верховною Радою України закону “Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг)

українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту”, яким передбачено створення експортно-кредитного агентства. Основною метою його діяльності є стимулювання масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження [39]. Планується, що після завершення конкурсного відбору на посаду голови Агентства підприємство відновить повноцінне функціонування та забезпечить поживлення експортної діяльності, таким чином посилюючи рівень безпеки зовнішньоекономічної складової.

Стратегічним планом діяльності Міністерства на 2020–2024 роки визначено місію – забезпечення стійкого економічного зростання, створення робочих місць та підвищення стандартів і якості життя населення [40].

Задля досягнення цілей в Стратегічному плані сформовано комплекс завдань та заходів. Стратегічний план також містить зв'язок стратегічних цілей та завдань з положеннями Національної доповіді «Цілі Сталого Розвитку: України», бюджетними програмами Мінекономіки та ключовими стратегічними документами, зокрема затвердженими у 2020 році: Державною програмою стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020–2022 роки та планом заходів з її виконання [39]; Програмою діяльності Кабінету Міністрів України [41].

В рамках виконання Програми діяльності Уряду Мінекономіки було визначено відповідальним за досягнення 9 напрямів:

1. Розвиток підприємництва
2. Підтримка експорту
3. Відновлення вітчизняної промисловості
4. Розвиток ринку праці
5. Ефективні державні підприємства
6. Продовольча безпека країни
7. Земельна реформа

8. Реформування оборонно-промислового комплексу
9. Правова охорона та захист інтелектуальної власності.

Загалом, на виконання завдань, спрямованих на досягнення визначених стратегічних цілей, у 2020 році було заплановано 241 захід, з них виконано 148 (61 %).

Основними причинами деякого зниження рівня виконання Стратегічного плану порівняно з попередніми роками є фокусування діяльності у 2020 році на розробленні і впровадженні заходів у відповідь на термінові виклики у вигляді пандемії COVID-19 з метою недопущення економічної кризи і мінімізації негативного впливу карантинних обмежень на економіку і соціальну сферу.

Для оцінки ефективності виконання заходів зазначеного плану та вимірюваності досягнення цілей було визначено 46 індикаторів, з яких:

- 20 індикаторів (44%) – досягнуто або з високою вірогідністю може бути досягнуто до 2024 року;
- 7 індикаторів (15%) – динаміка позитивна, але не достатня для досягнення цільового показника;
- 19 індикаторів (41%) – має негативну динаміку порівняно з 2018 роком, що з високою вірогідністю може свідчити про практичну недосяжність на горизонті до 2024 року [40].

За даними звіту про результати діяльності Міністерства економіки за 2020 рік, державна підтримка економіки, а також пом'якшення карантинних обмежень, швидка пристосованість певних секторів економіки до роботи в умовах карантинних обмежень стали тими факторами, які дозволили економіці перейти до фази поступового відновлення, починаючи з червня 2020. Якщо падіння реального ВВП у II кварталі становило 11,4 % порівняно зі зменшенням на 1,3 % у I кварталі, то вже у III кварталі падіння сповільнилося до 3,5 %, у IV кварталі – склало 0,7 %. В цілому за рік падіння ВВП склало 4,2 %, що менше, ніж прогнозовані 4,8 % [40].

Окремо варто звернути увагу на зовнішньоекономічну складову безпеки, а саме на зміну відносної експортної переваги України в сегменті, що традиційно

займає найбільшу частку в експорті – це експорт аграрної продукції. На даний сегмент щорічно припадає близько 40% річного експорту України [42]. Значення конкурентної переваги можна перевірити за допомогою індексу відносної переваги експорту (RXA) – це показник, який показує, наскільки сильно експорт країни зосереджений на групі продуктів, що розглядаються (2.1). Показник встановлює частку певної групи товарів у загальному експорті країни по відношенню до частки світового експорту цієї групи товарів у загальному світовому експорті:

$$КП_{ij} = \ln [(Ex_{ij}/Im_{ij})/(Ex_i/Im_i)], \quad (2.1)$$

де $КП_{ij}$ – показник компаративної переваги i – ї країни за j – м товаром;

Ex_i, Im_i – експорт та імпорт i – країни;

Ex_{ij}, Im_{ij} – світовий експорт j – го товару.

Таким чином, значення $RXA > 1$ вказує на те, що група продуктів, що розглядається, має більшу частку в загальному експорті країни, ніж у середньому по всьому світу:

Таблиця 2.5

Розрахунок індексу відносної переваги експорту для України за 2016-2020 рр.

Регіон	Показник	Рік				
		2016	2017	2018	2019	2020
Світ	Загальний обсяг експорту, тис. дол. США	15 891 537 861	17 582 493 380	19 390 368 730	18 815 563 816	17 473 324 857
	Обсяг експорту аграрної продукції, тис. дол. США	1 137 085 470	1 242 415 443	1 290 405 413	1 286 175 368	1 322 110 988
	Частка в загальному експорті	7,16%	7,07%	6,65%	6,84%	7,57%

Продовження таблиці 2.5

Україна	Загальний обсяг експорту, тис. дол. США	36 361 032	43 428 391	47 334 680	50 054 402	49 230 800
	Обсяг експорту аграрної продукції, тис. дол. США	14 537 034	16 924 269	17 658 735	21 131 260	21 191 726
	Частка в загальному експорті	39,98%	38,97%	37,31%	42,22%	43,05%
	Індекс відносної переваги експорту	5,59	5,52	5,61	6,18	5,69

Джерело: складено автором на основі [42]

За результатами розрахунків можна стверджувати, що протягом останніх п'яти років Україна зберігає експортну перевагу в своєму ключовому сегменті.

Одним із основних проявів пандемії COVID-19 стала тривала інвестиційна пауза – через втрати, які зазнали суб'єкти економічної діяльності, та вичікувальну позицію інвесторів в умовах загальної невизначеності та мінливості ситуації.

Якщо порівняти результати економічної активності у 2020 році України з країнами ЄС (27), то Україна у 2020 році показала менші темпи падіння та кращі показники динаміки ВВП, ніж, наприклад, такі країни-сусіди, як Угорщина та Словаччина, що за підсумком року мали глибше падіння, ніж Україна (додаток Г) [40].

У межах бюджетного фінансування діяльність Міністерства економіки України здійснюється за 11 напрямками:

1. утримання центрального апарату Мінекономіки та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовує і координує Мінекономіки;
2. фінансування зовнішньоекономічного співробітництва;
3. фінансування соціальної сфери населення;

4. фінансування прикладних і науково-технічних розробок у сфері стандартизації, метрології та еталонної бази, гармонізація національних стандартів з міжнародними та європейськими;
5. фінансова підтримка суб'єктів господарювання;
6. фінансування розвитку оборонно-промислового комплексу;
7. фінансування реалізації інвестиційно-привабливих проектів державно-приватного партнерства;
8. фінансування сфери державного резерву;
9. фінансова підтримка розвитку підприємств агропромислового комплексу;
10. фінансування сфери безпеки харчових продуктів та захисту споживачів;
11. фінансування заходів з проведення земельної реформи, топографо-геодезичних та картографічних робіт, демаркації державного кордону.

Асоціація «Український національний комітет Міжнародної Торгової Палати (ICC Ukraine) здійснює значну підтримку державним органам України в підтримці економічного зростання за захисту економічної безпеки. Місією ICC Ukraine є сприяння розвитку міжнародної торгівлі та інвестицій із впровадженням кращих світових тенденцій. Своєю стратегічною ціллю організація ставить Формування позитивного міжнародного іміджу України. Створення сприятливого бізнес-середовища для сталого розвитку та процвітання. Принципові преференції ICC Ukraine – це партнерські взаємини із Національними комітетами Світової організації бізнесу у 90 країнах світу для сприяння міжнародній торгівлі, опанування нових ринків, пошуку партнерів та залучення інвестицій [48].

Організація залучається приватними та державними виконавцями при здійсненні експортно-імпортних операцій, організації офіційних зустрічей, розробці регламентів та процедур ведення господарської діяльності. Серед важливих напрямів діяльності, що здійснені ICC Ukraine, можна відзначити наступні:

1. Популяризація та розвиток державно-приватного партнерства в Україні:

- 1.1 Організація роботи міжнародної конференції з питань державно-приватного партнерства;
- 1.2 Проведення засідання Робочої групи з питань впровадження державного-приватного партнерства спільно із Міністерством інфраструктури України;
- 1.3 Організація міжнародного семінару «Впровадження інвестиційних проектів в Україні із використанням механізму державного-приватного партнерства із залученням можливостей С.Р.Е.А.М»;
- 1.4 Проведення міжнародної конференції спільно із керівництвом С.Р.Е.А.М – EUROPE

Результат: Європейською Асоціацією державно-приватного партнерства прийняте рішення створити в Україні на базі ICC Ukraine її представництво з відповідними правами та фінансуванням проектів, які можуть становити стратегічний інтерес та підтримуються владою.

2. Спрощення процедур міжнародної торгівлі та логістики:
 - 2.1 Організація та проведення щорічного міжнародного транспортного тижня в Одесі за участі 11 країн світу та організацій ГУАМ, ЄЕК ООН, керівників Асоціацій перевізників балканських країн, Ради експортерів та інвесторів при Міністерстві закордонних справ України, Міністерства інфраструктури України та представники інших міністерств та відомств.

Результат: підписання низки двосторонніх Угод та проведення засідань двосторонніх Комісій щодо логістики та тарифів на перевезення вантажів на базі трансмодальних перевезень

3. Розвиток туристичної галузі в Україні і поглиблення співробітництва із Всесвітньою Туристичною Організацією
 - 3.1 Організація проведення в Україні міжнародної туристичної конференції у рамках робочого візиту в Україну генерального директора Всесвітньої Туристичної Організації та генерального секретаря ГУАМ.

Результат: Прийняте рішення щодо створення в Україні туристичної

Асоціації на базі ICC Ukraine та надання Асоціації права представляти на національному рівні інтереси Всесвітньої Туристичної Організації

4. Створена професійна Служба протидії комерційним злочинам при ICC Ukraine, яка діє в Україні на підставі відповідного Меморандуму про взаємодію із Лондонським Бюро протидії комерційним злочинам при Міжнародній Торговій Палаті

Результат: створення прозорих умов для зарубіжного бізнесу та інвесторів та національних товаровиробників при веденні зовнішньоекономічної діяльності, зведення до мінімуму ризиків недобросовісної конкуренції та корупції із використанням мережі Національних комітетів Міжнародної Торгової Палати у 95 країнах світу, введення в дію міжнародного Сертифікату партнерської надійності ICC Ukraine для підприємств України, які працюють на міжнародних ринках.

5. Поширення на національній території пілотного проекту ICC Ukraine «Єдине вікно-локальне рішення»

Результат: За підтримки причетних міжнародних організацій проведена низка цільових заходів щодо просування згаданої програми та пов'язаних із нею питань спрощення міжнародних процедур торгівлі та логістики відповідно до вимог ЄЕК ООН та СОТ щодо створення Національного органу-координатора цієї роботи в Україні.

Висновки до розділу 2

Міністерство економіки України задля виконання Стратегічного плану розвитку на 2020-2024 роки розроблений комплекс ефективних заходів для контролю за виконанням плану, можливістю відслідковувати прогрес досягнення цілей за допомогою затверджених індикаторів (додаток Д).

Основними причинами деякого зниження рівня виконання Стратегічного плану порівняно з попередніми роками є фокусування діяльності у 2020 році на розробленні і впровадженні заходів у відповідь на термінові виклики у вигляді

пандемії COVID-19 з метою недопущення економічної кризи і мінімізації негативного впливу карантинних обмежень на економіку і соціальну сферу, а також передача починаючи з вересня 2020 року визначених Урядом функцій від Мінекономіки до Мінстратегпрому, зокрема, в частині формування та реалізації державної промислової політики, державної військово-промислової політики, державної політики у сфері державного оборонного замовлення, у сфері оборонно-промислового комплексу, у літакобудівній галузі та забезпечення формування і реалізацію державної політики у сфері космічної діяльності.

Асоціація «Український національний комітет Міжнародної Торгової Палати (ICC Ukraine) є важливим елементом у підтримці зовнішньоекономічної та інших складових національної економічної безпеки завдяки заходам з покращення міжнародного іміджу України та сприяння спрощенню процедур, що регламентують господарські відносини між Україною та міжнародними партнерами.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПОСИЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1 Обґрунтування напрямів підвищення рівня економічної безпеки України

Аналіз основних загроз в області економічної безпеки дозволяє виділити наступні заходи їх протидії, а саме:

- використання інструментів регулювання, відповідних нових цілей економічного розвитку (модернізації економіки і стійкості економічного зростання);
- підвищення ефективності фінансового регулювання, спрямованого на облік змін зовнішніх і внутрішніх факторів розвитку;
- подолання корупції в країні, шляхом розробки ефективної антикорупційної політики та вдосконалення діяльності органів по боротьбі з корупцією;
- подолання диспропорцій економічного розвитку, що сприяє стійкості економічного зростання;
- підвищення податкової дисципліни, облік бюджетної безпеки при введенні змін в податкове законодавство;
- підвищення ефективності діяльності державних і регіональних органів управління, оптимізація системи державного регулювання з метою подолання загроз економічній безпеці;
- стимулювання зростання науково-технічного, виробничого, освітнього, техніко-технологічного потенціалу країни;
- підвищення рівня і якості життя населення країни. Наведений перелік заходів щодо забезпечення економічної безпеки є далеко не повними. Рішення даної проблеми є довгостроковим процесом, але вкрай необхідним в умовах посилення впливу світової глобалізації на національну економічну безпеку та потребує від держави рішучих дій у питанні її забезпечення.
- подальше реформування економіки та суспільства;
- забезпечення структурної перебудови економіки шляхом переходу на інноваційні моделі розвитку;

- реструктуризація та модернізація української економіки у контексті євроінтеграційних процесів;
- реалізація державної стратегії інформатизації технологій;
- реформування системи пенсійного забезпечення, а також податкової та бюджетної системи;
- зменшення політичної й енергетичної залежності від Росії.

Визначимо пріоритетні напрями підвищення економічної безпеки України:

1. Боргова безпека: боргове навантаження України знаходиться на критично високому рівні (за методологією МВФ критичним рівнем встановлене співвідношення боргу до ВВП 60%):

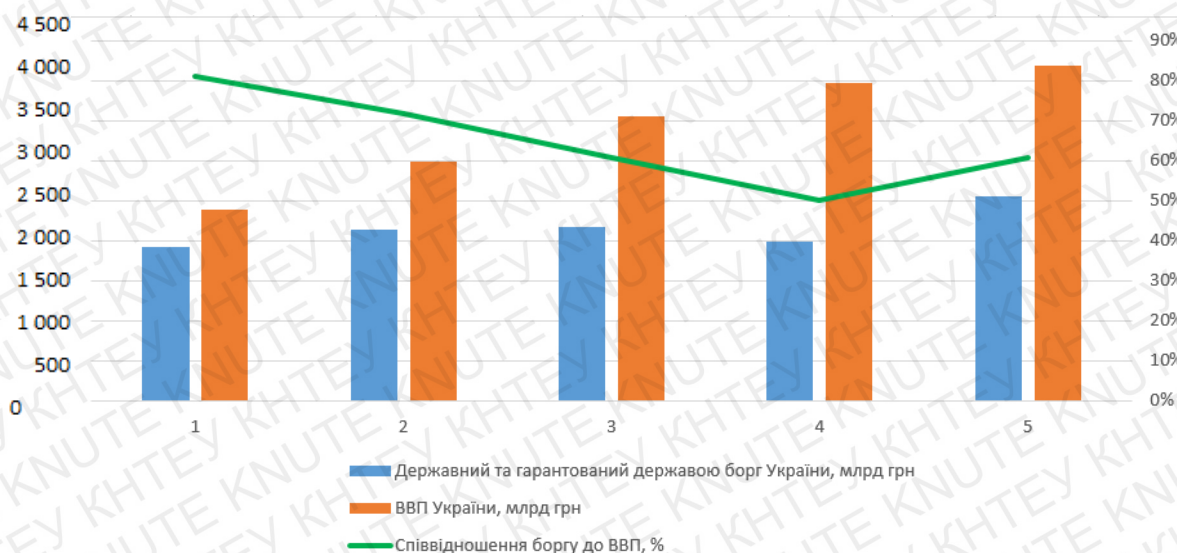

Рис 3.1. Співвідношення державного боргу до ВВП України у 2016-2020 рр.

Джерело: складено автором на основі [46, 47].

Для приведення показнику співвідношення державного боргу до валового внутрішнього продукту до безпечного рівня необхідно проведення наступних заходів:

- пошук ефективних умов запозичення коштів з точки зору оптимального співвідношення між відсотковими ставками і ризиками;
- недопущення неефективного та нецільового використання запозичених коштів;

- забезпечення своєчасної та повної сплати суми основного боргу та нарахованих відсотків;
- визначення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями за умови збереження фінансової рівноваги країни;
- забезпечення стабільності валютного курсу та фінансового ринку країни;
- продовження співпраці з Міжнародним Валютним Фондом в рамках програми stand-by та інших програм.

2. Інвестиційно-інноваційна безпека: збільшення внутрішніх та прямих іноземних інвестицій є критичним для відновлення української економіки, її подальшої трансформації та підвищення соціальних стандартів. Україна як держава, що розвивається, знаходиться у стані постійної конкуренції за отримання капітальних інвестицій з іншими державами. До кінця 2019 року спостерігається поступове збільшення обсягу капітальних інвестицій в Україні:

Таблиця 3.1

Динаміка обсягу капітальних інвестицій в Україні у 2015-2019 рр.

У фактичних цінах, млн.дол	2019	2018	2017	2016	2015
Відносно попереднього року	116,8%	124,7%	121,6%	111,0%	
Усього	22 609	19 351	15 519	12 766	11 500
інвестиції в матеріальні активи	21 802	18 058	14 941	12 345	10 696
<i>житлові будівлі</i>	2 152	1 958	1 926	1 664	1 992
<i>нежитлові будівлі</i>	3 471	2 844	2 167	1 946	1 706
<i>інженерні споруди</i>	5 103	3 757	2 855	2 561	2 244
<i>машини, обладнання та інвентар</i>	7 687	6 403	5 398	4 430	3 541
<i>транспортні засоби</i>	2 449	2 346	1 981	1 227	795
<i>земля</i>	72	50	48	56	59
<i>довгострокові біологічні активи</i>	159	144	124	116	112
<i>інші матеріальні активи</i>	709	556	441	345	247

Продовження таблиці 3.1

інвестиції в нематеріальні активи	808	1 293	578	421	804
програмне забезпечення та бази даних	382	394	292	231	195
права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії тощо	291	799	205	145	562

Джерело: складено автором на основі [47].

Україна є привабливою країною для інвесторів. Про інвестиційну привабливість України, свідчать результати таких рейтингів, як [34, 49]:

- рейтинг Doing Business 2019 – Україна піднялась на +5 пунктів і посіла 71 позицію зі 190 країн світу;
- рейтинг Глобальної конкурентоспроможності економіки (Global Competitiveness Index – Україна посіла 83 місце з 140.

На сьогоднішній день Україна має широкі можливості залучення іноземного капіталу. Аналіз інвестиційної діяльності найбільш розвинених держав вказує на те, що для них характерні три основні шляхи капітальних вкладень в економіку інших країн:

- перший - портфельні інвестиції у формі позик на покриття дефіцитів платіжних балансів країн-позичальників, створення і фінансування дочірніх компаній іноземних фірм, кредитів для інвестиційних проектів;
- другий - прямі і реальні іноземні інвестиції: прямі виробничі інвестиції у формі підприємницького капіталу йдуть в створення і реконструкцію промислових підприємств; під реальними інвестиціями розуміють інвестиції в землю, нерухомість, машини і устаткування, транспортні засоби, запасні частини і ін., тобто реальні інвестиції включають і витрати оборотного капіталу.
- третій - інвестиційна співпраця у формі ліцензійних угод, контрактів на управління, будівництво підприємств на умовах випуску і навіть реалізації готової продукції.

У зв'язку з цим Міністерству економіки України доречно застосувати наступні заходи:

- Підвищення міжнародної репутації держави шляхом поширення обізнаності про можливості української економіки в потенційних країнах-інвесторах;
- Започаткування програми надання державних гарантій великим інвесторам;
- Продовження реформування системи технічного регулювання;
- Забезпечення реалізації промислової політики з урахуванням економічної та інноваційної спеціалізації регіонів;
- Розвиток кластерної співпраці в промисловості;
- Підвищення поінформованості підприємств про існуючі ресурсоефективні технології
- Робота над удосконаленням інвестиційного законодавства відповідно до європейських норм та забезпечення його стабільності;
- формування дієвого механізму забезпечення організаційно-інституційних, фінансових та правових передумов для розвитку інвестиційної діяльності;
- проведення моніторингу інвестиційних проектів, які були реалізовані (нереалізовані) на території регіону задля максимального попередження ризиків інвестиційної діяльності та формування бази даних надійності інвесторів.

Асоціації «Український національний комітет Міжнародної Торгової Палати» доцільно продовжувати роботу у поточних напрямках діяльності:

1. Розробка глобальних стандартів ведення бізнесу;
2. Проведення тренінгів-семінарів, конференцій, які стосуються усіх сфер діяльності ICC;
3. Вирішення комерційних спорів Міжнародним Арбітражним Судом;
4. Відстоювання інтересів міжнародного бізнесу в якості консультативного органу при ООН, ЄБРР, Світовому Банку, СОТ та офіційного партнера саміту G20;
5. Послуги із запобігання і протидії комерційним злочинам;
6. Проведення досліджень з міжнародного бізнесу;
7. Сертифікація спеціалістів з торгового фінансування.

3.2. Прогнозна оцінка ефективності запропонованих заходів

Станом на 2021 рік прогнольні платежі за державним боргом у 2022-2030 рр.

становитимуть:

Таблиця 3.2

Прогнольні платежі за державним боргом у 2022-2030 рр.

	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
ВСЬОГО	421,62	345,17	326,59	262,01	201,96	172,74	165,45	173,87	145,16
Внутрішній борг	330,6	188,23	112,2	110,25	59,96	68,74	61,39	52,2	62,58
Обслуговування	89,85	63,28	50,57	42,14	35,89	34,09	30,12	27,68	25,53
Кредити НБУ	0,09	0,08	0,08	0,07	0,06	0,06	0,05	0,04	0,04
ОВДП	89,76	63,19	50,5	42,07	35,83	34,04	30,07	27,64	25,49
Погашення	240,75	124,95	61,63	68,11	24,07	34,65	31,26	24,51	37,05
Кредити НБУ	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13	0,13
ОВДП	240,62	124,82	61,49	67,97	23,94	34,52	31,13	24,38	36,92
Зовнішній борг	91,01	156,95	214,39	151,76	142	103,99	104,06	121,68	82,59
Обслуговування	53,06	51,81	46,88	42,18	34,74	28,89	25,27	18,45	15,84
Інші зобов'язання	0,52	0,55	0,44	0,11	0,09	0,09	0,08	0,08	0,08
Комерційні позики	44,92	42,7	38,95	36,09	29,79	24,45	21,43	15,19	13,46
Офіційні позики	0,38	0,39	0,37	0,39	0,31	0,26	0,21	0,16	0,11
Позики, надані МФО	7,24	8,17	7,12	5,58	4,55	4,09	3,55	3,03	2,19
Погашення	37,95	105,13	167,51	109,58	107,26	75,11	78,79	103,23	66,75
Інші зобов'язання	0,03	0,39	0,46	0,48	0,44	0,44	0,22	0	0
Комерційні позики	35,32	50,34	72,67	51,35	76,33	40,87	48,99	50,72	42,81
Офіційні позики	2,6	2,64	2,75	4,5	3,28	3,79	3,62	3,61	3,61
Позики, надані МФО	0	51,77	91,63	53,25	27,2	30,01	25,95	48,9	20,33

Джерело: складено автором на основі [46]

У випадку дотримання рекомендацій щодо підвищення ефективності управління державним боргом вдасться значно знизити боргові виплати та припинити фінансування поточних виплат новими позиками. Продовження співпраці із Міжнародним Валютним Фондом дозволить залучати фінансування на більш вигідних умовах, ніж шляхом розміщення ОВДП та знизить суму витрат на обслуговування державного боргу. Міністерство фінансів України вже знизило прогноз з виплат за державним боргом у 2021 році [46].

Прогнозування величини показника відношення державного боргу до величини ВВП України вимагає обчислення моделі для прогнозування обсягу ВВП України. Опираючись на статистичні дані можна стверджувати про подальше поступове зростання ВВП з часом.

Однак у разі відсутності поліпшення заходів боргової політики держави відбудеться підвищення значення показника відношення державного боргу України до ВВП України та стрімке зростання державного боргу України та посилення боргової кризи. Основною причиною стрімкого приросту величини прямого державного боргу України є щорічне зростання дефіциту державного бюджету України. Своєю чергою збільшення державного боргу України через зростання витрат на його обслуговування спричиняє приріст дефіциту державного бюджету. Виникнення такої "боргової спіралі" сприяє збільшенню темпів зростання державного боргу та дефіциту державного бюджету, погіршує економічну ситуацію України та може спричинити виникнення боргової кризи.

Кризова ситуація суттєво позначилася на інвестиційній діяльності в країні. Так, більшість економічних агентів взяли інвестиційну паузу: вітчизняні – через втрату фінансових ресурсів внаслідок впливу обмежувальних виробничу діяльність карантинних заходів, іноземні інвестори – через невизначеність щодо термінів і характеру поширення захворюваності та вичікування покращення ситуації. Як наслідок, за підсумком 2020 року обсяг освоєних капітальних інвестицій скоротився на 38,2 відсотка (зростання на 15,5 відсотка у 2019 році).

Зважаючи на той факт, що у 2020 році державні кошти стали єдиним джерелом, що забезпечило позитивний внесок у зростання інвестицій, очікується, що в середньостроковій перспективі держава продовжуватиме зберігати сформовані тенденції, утримуючи вагомні позиції у структурі інвестицій за джерелами їх формування.

Передбачається, що у 2022-2024 роках розвиток економіки відбуватиметься за траєкторією прискорення економічного зростання. Так, найвищими темпами зростатиме інвестиційний попит та посилюватиметься роль банківського кредитування у фінансуванні інвестиційних проектів. Державні

програми фінансової допомоги, розвиток житлового лізингу, створення належної інфраструктури на ринках капіталу стимулюватимуть розвиток бізнесу та інвестицій в економіці України.

Відновлення довіри до банківської системи, з одного боку, та готовність до кредитування, з іншого, що посилюватиметься на тлі загального зменшення кредитних ризиків в умовах встановлення макроекономічної стабільності, а також поступового зниження вартості кредитних коштів, підтримуваного монетарною політикою НБУ – сприятимуть зростанню ролі банківської системи у формуванні потоків капіталу та стимулюватимуть масштабний запуск кредитування, у т.ч. інвестиційного.

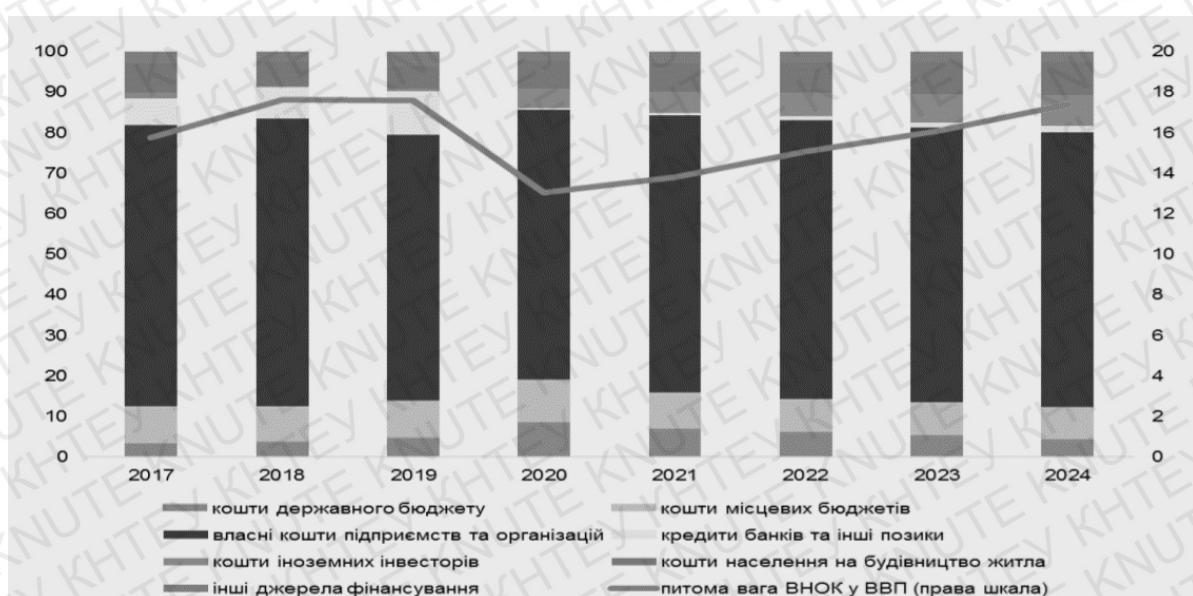

Рис. 3.2. Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування та питома вага валового нагромадження основного капіталу (ВНОК) у ВВП у 2017-2024 роках, %

Джерело: складено автором на основі [47, 36]

Отже, в цілому у середньостроковій перспективі прогнозується позитивна динаміка розвитку інвестиційної сфери. Темпи зростання ВНОК перевищуватиме темпи зростання усіх інших компонент попиту і становитиме протягом 2022-2024 років 13,8 відсотка у середньому щорічно (у 2022 році – на 14,5 відсотка, у 2023 році – на 12,8 відсотка, у 2024 році – на 14,1 відсотка), після зростання на 14,8 відсотка у середньому у допандемічний період 2017-2019 років. Це надасть

можливість не тільки поступово подолати втрати впливу пандемії COVID-19, а й перевищити рівень 2019 року.

Так, за прогнозованих темпів зростання валового нагромадження основного капіталу, цей показник зможе перевищити значення 2019 року вже у 2023 році (на 8,5 відсотка більше за значення 2019 року) в той час, як за загальним результатом 2022-2024 років значення валового нагромадження основного капіталу перевищуватиме докризове значення на 23,8 відсотка. Це також зумовлюватиме збільшення питомої ваги ВНОК у структурі ВВП з 13,8 відсотка очікуваного у 2021 році до 17,4 відсотка у 2024 році. Проте, не зважаючи на таке суттєве зростання, через значну втрату ліквідності підприємств у 2020 році та спричинену загальною невизначеністю інвестиційну паузу у прогнозному періоді ВНОК так і не досягне тієї ваги у ВВП, що була притаманна йому у 2018-2019 роках.

Висновки до розділу 3

Реалізація запропонованих заходів в майбутньому допоможе забезпечити стійкий розвиток національної економіки, формування конкурентних переваг України на внутрішньому і зовнішньому ринках, підвищення доходів, покращення якості та рівня життя населення України.

Встановлено, що здійснення ефективного управління зовнішнім державним боргом передбачає розробку концепції такої боргової стратегії, в якій державний борг розглядатиметься не з позиції боргового тягара, а як інструмент економічного зростання в державі.

Стратегія формування та обслуговування ринку державних запозичень повинна ґрунтуватися на науково обґрунтованих засадах. Структура й розмір державного боргу мають прогнозуватися на середньо- та довгостроковому інтервалі для того, щоб забезпечити збалансований бюджет, стабільне економічне зростання й потужну фінансову систему. За відсутності такої стратегії економічна криза загострюватиметься, а державний борг України зростатиме.

З урахуванням ситуації, що склалася в українській економіці, проблеми економічної безпеки, вимагає посиленого контролю виконання Стратегічного

плану Міністерством економіки України шляхом дотримання розроблених індикаторів. Удосконалення стратегії у короткостроковому і довгостроковому періодах є актуальним і потребує подальших досліджень. При цьому необхідне посилення співпраця із іншими органами виконавчої та законодавчої влади задля вдосконалення механізму реалізації стратегії економічної безпеки держави, під яким розуміють систему організаційно-економічних і правових заходів, спрямованих на запобігання загрозам економіці країни.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі була досліджена важливість забезпечення економічної безпеки держави та протидії негативному впливу загроз, що їй можуть зашкодити. Зазначено, що забезпечення економічної безпеки – пріоритетний напрямок діяльності держави. Охарактеризовано сутність економічної безпеки держави і її важливість для національної безпеки в цілому.

Економічна безпека держави як економічна категорія являє собою певну сукупність відносин і пов'язаних з ними заходів, що забезпечують здійснення економічного суверенітету, економічне зростання, підвищення добробуту в умовах наявності системи міжнародної економічної взаємозалежності.

З одного боку, глобалізація надає нові можливості для розвитку держави, з іншого – може спричинити за собою різні загрози економічній безпеці. Але при правильному підході держави до реагування на вплив глобалізації, шляхом побудови ефективного економічного порядку дозволить посилити прогресивний розвиток України на міжнародному рівні та її конкурентоспроможність, зміцнити внутрішній соціально-економічний розвиток, забезпечити гідний рівень якості життя населення, що, в свою чергу, сприятиме мінімізації загроз економічній безпеці.

Дослідивши поняття економічної безпеки держави в економічній науці, можна стверджувати, що економічна безпека держави – це стан рівноваги національної економіки, що має механізми, які гарантують дотримання ключових параметрів функціонування економіки в заданих межах з метою забезпечення задоволення суспільних потреб як на національному, так і на міжнародному рівнях та забезпечує своєчасне реагування на передбачувані або випадкові зміни факторів впливу на економіку.

Сьогодні відбуваються глобальні трансформації та радикальні зміни, у перерозподілі сил у геоекономічному просторі, які потребують оцінки сучасного середовища на підставі аналізу глобальних трендів та ризик-фактори що впливають на міжнародну економічну безпеку.

Необхідно зазначити, що окремі глобальні тренди, що є загрозами міжнародній та національній економічній безпеці, мають взаємопов'язаний характер і тісно корелюють між собою.

Підсумовуючи вище зазначене можемо зробити висновок про те, що в Україні продовжується процес трансформації економіки, проте наявна у державі система забезпечення національної економічної безпеки має вдосконалюватися далі для підвищення надійності та ефективності. Наразі її стан можна охарактеризувати як активне становлення. Першочерговим завданням для України на цьому шляху є поступова реалізація національної стратегії економічної безпеки держави, яка визначає основні напрямки та механізми реалізації державної політики у даній сфері. При цьому мають бути враховані усі зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на стан економічної безпеки країни.

Було оцінено вплив загроз економічній безпеці держави, які поділяються згідно сфери їх виникнення на внутрішні та зовнішні. Визначено, що зовнішні загрози пов'язані з несприятливими процесами в світовій економіці, а внутрішні загрози пов'язані з незлагодженою діяльністю органів державної влади, макроекономічною і мікроекономічною нестабільністю ринкової економіки, вони обумовлені тими процесами, які виникають в ході реалізації економічної політики держави.

Зазначено, що сучасні умови розвитку безпеки держави, зумовлені новими викликами і загрозами, потребують удосконалення та впровадження нових заходів протидії негативному впливу основних загроз національній економічній безпеці держави. В результаті проведеного дослідження визначено основні заходи щодо протидії основним загрозам економічній безпеці держави.

Стратегія формування та обслуговування ринку державних запозичень повинна ґрунтуватися на науково обґрунтованих засадах. Структура й розмір державного боргу мають прогнозуватися на середньо- та довгостроковому інтервалі. Удосконалення стратегії у короткостроковому і довгостроковому періодах є актуальним і потребує подальших досліджень.

Стійкий розвиток національної економіки, формування конкурентних переваг України на внутрішньому і зовнішньому ринках, підвищення доходів, покращення якості та рівня життя населення України має бути результатом здійснення запропонованих заходів посилення національної економічної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базилюк Я. Б. Економічна безпека держави: новітні виклики та засоби попередження загроз / Я. Б. Базилюк // Причорноморські економічні студії. – 2020. – № 58(1). – С. 26-31.
2. Бараннік В. Економічна безпека підприємства як складова економічної безпеки держави / В. Бараннік // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – 2016. – № 2. – С. 5-20.
3. Бондаревська О. М. Економічна безпека регіонів у системі економічної безпеки держави / О. М. Бондаревська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2017. – № 24(2). – С. 54-57.
4. Єгорова-Гудкова Т. І. Економічна безпека держави: вплив фундаментальних факторів та пріоритети розвитку / Т. І. Єгорова-Гудкова, А. С. Кригін, О. Є. Звірков // Вчені записки університету "КРОК". Серія: Економіка. – 2019. – № 4. – С. 165-175.
5. Клімова Г. П. Економічна безпека у системі забезпечення національної безпеки держави / Г. П. Клімова // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Соціологія. – 2016. – № 3. – С. 207-210.
6. Крамаренко К. М. Теоретичні аспекти національної економічної безпеки / К. М. Крамаренко, М. П. Бойчук // Економіка і суспільство. – 2017. – № 8. – С. 165-168.
7. Мандзіновська Х. О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення / Мандзіновська Х. О. // Наукові записки. – 2016. – № 2(53). – С. 159-165.
8. Онищенко В. О. Захисний підхід до визначення економічної безпеки регіону / В. О. Онищенко, О. М. Бондаревська // Проблеми економіки. – 2018. – № 1. – С. 158-164.
9. Слободянюк Н. О. Економічна безпека держави: економічна сутність та складові елементи / Н. О. Слободянюк, В. А. Янковський // Торгівля і ринок

України. – 2019. – № 1. – С. 5-14.

10. Скорук О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення / О. В. Скорук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – № 6(3). – С. 39-42.
11. Шевчук І. В. Сутність категорії «економічна безпека держави» в контексті захисту національних інтересів держави / І. В. Шевчук // Університетські наукові записки. – 2018. – № 2. – С. 211-219.
12. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>
13. Вишневська О. М. Складові і чинники впливу на формування економічної безпеки держави у глобалізаційному середовищі / О. М. Вишневська, Я. В. Машевська, В. О. Клименко // Глобальні та національні проблеми економіки. — Миколаїв, 2016. – Вип. 10. — С. 924 -927.
14. Скорук О. В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення / О. В. Скорук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2016. - Вип. 6(3). - С. 39-42. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_6\(3\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2016_6(3)_11).
15. Упрети П. Factors Affecting Economic Growth in Developing Countries / Упрети П. // Major Themes in Economics. – 2015. – Том 17. – С. 17. - Режим доступу: https://scholarworks.uni.edu/cgi/viewcontent.cgi?params=/context/mtie/article/1114/&path_info.
16. Метеленко М. Г. Систематизація факторів впливу на економічну безпеку промислового підприємства / Мелетенко М. Г. // Ефективна економіка. – 2013. – Вип. 1.

17. О. М. Грибіненко. Міжнародна економічна безпека: оцінка сучасного середовища, глобальні тренди та ризик-фактори / О. М. Грибіненко // Економічний простір. – 2019. Вип. 149.
18. Dudin M. N. International Practices to Improve Economic Security / M. N. Dudin, I. J. Fedorova, L. A. Ploticina, T. M. Tokmurzin, M. V. Belyaeva, A. B. Ilyin // European Research Studies Journal. – 2018. – Vol. XXI, Issue 1. – P. 459-467.
19. Buzan B. People, States & Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era / B. Buzan. – London, Pearson Longman, 1991. – 393 p.
20. Авансова Н. Е. Економічна безпека України в системі економічної безпеки європейського союзу / Н. Е. Авансова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2016. – No 56. – С.74-82.14.
21. Сабадаш В. В. Конкуренція за ресурси й економічні конфлікти у глобальному бізнес-середовищі: рушійні сили, безпека, інституційно-ресурсний концепт врегулювання / В. В. Сабадаш, І. В. Давиденко, Т. В. Бабій // Механізм регулювання економіки. – 2017. – No 4. – С. 128-147.
22. Калініна С. П. Міжнародна конкуренція за людський потенціал: міграційний контекст / С. П. Калініна, Л. П. Давидюк // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2016. – Вип. 14. – С. 209-213.
23. The Global Risks Report 2019: 14th Edition. – Geneva: World Economic Forum, 2019. – 108 p.
24. Шагоян С. М. Вплив корпоративних структур добувної галузі на економічну безпеку країн світу: дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.02 Світове господарство і міжнародні економічні відносини / С. М. Шагоян; Маріупольський державний ун-т. – Маріуполь, 2018. – 192 арк.25.
25. Крилова К. В. Вплив транснаціоналізації на національну економіку та безпеку держави / К. В. Крилова, Б. С. Серебренніков // Актуальні проблеми економіки та управління. – 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://probleconomy.kpi.ua/pdf/2013-18.pdf>
26. Безрукова Н. В. Діяльність транснаціональних корпорацій в контексті національної економічної безпеки / Н. В. Безрукова, В. А. Свічкарь // Вісник

- Одеського національного університету. Економіка. – 2013. – Т. 18, Вип. 1(1). – С. 27-30.
27. Бондарчук В. В. Європейська міграційна криза та стабільність ЄС / В. В. Бондарчук // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2016. – Вип. 2(02). – С. 28-31.28.
28. Момот Т. В. Тіньова економіка як загроза економічній безпеці України / Т. В. Момот, О. М. Ващенко, Р. Ю. Тесленко // Економіка і суспільство. – 2018. – Вип. 15. – С. 169-176.29.
29. Булатова О. В. Оцінка процесів тінізації української економіки та економічна безпека країни / О. В. Булатова, О. І. Карпенко, Е. В. Федоров // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. – 2018. – Вип.16. – С. 125-134.
30. Дуб Б. С. Поняття економічної безпеки підприємства в контексті розвитку сучасної української економічної науки / Дуб Б. С. // Вісник Черкаського університету. – 2016. № 4. С. 63–72.
31. Mkrtchyan T. M. State Economic Security System and Its Components / Mkrtchyan T. M // 4th Int'l Conference on Research in Humanities, Sociology & Corporate Social Responsibility. – Penang, 2015. – p.10-12. - Режим доступу: <http://icehm.org/upload/3757ED915013.pdf>.
32. Енергетична безпека України: методологія системного аналізу та стратегічного планування : аналіт. доп. / [Суходоля О. М., Харазішвілі Ю. М., Бобро Д. Г., Сменковський А. Ю., Рябцев Г. Л., Завгородня С. П.] ; за заг. ред. О. М. Суходолі. – Київ : НІСД, 2020. – 178 с.
33. Телетьон А. Пресреліз втрати донецької та луганської областей / Телетьон А. // Центр економічної стратегії – Київ, 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ces.org.ua/>
34. The Global Competitiveness Report. – 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/>
35. Попадинець Н. М. Основні чинники забезпечення економічної безпеки України / Н. М. Попадинець // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду

- України. - 2016. - Вип. 2. - С. 20-23. - Режим доступу:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2016_2_6.
36. Міністерство економіки України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.me.gov.ua/>.
37. Положення про Міністерство економіки України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 №459. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF#n10>
38. Закон України «Про забезпечення масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту» від 20.12.2016 № 1792-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1792-19>.
39. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки» від 27.05.2020 № 534. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/534-2020-%D0%BF>.
40. Звіт про діяльність Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України за 2020 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=96f80724-3343-42f0-8d74-8164ddc74c66>.
41. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів України» від 12 червня 2020 р. № 471. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/471-2020-%D0%BF>.
42. UNCTADstat. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://unctadstat.unctad.org/>

43. Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня тіньової економіки» від 07.12.2020 №2552. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
https://ips.ligazakon.net/document/view/ME201527?an=1&ed=2020_12_07.
44. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів [Текст] [Текст] : монографія / за ред. А.А.Мазаракі; авт.: [А.А.Мазаракі, О.П.Корольчук, Т.М. Мельник та ін.]. – Київ : КНТЕУ, 2010. – 718с.
45. Гнатенко В. Загрози економічній безпеці держави в умовах глобалізації / Гнатенко В. // Аспекти публічного управління Том 9. – Дніпро, 2021. – Вип. 1. – С. 55-62.
46. Міністерство Фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<https://mof.gov.ua/uk>.
47. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
<http://www.ukrstat.gov.ua/>.
48. Український національний комітет Міжнародної Торгової Палати [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://iccua.org/>.
49. Doing Business. Measuring Business Regulations. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.doingbusiness.org/en/rankings/>.

ДОДАТКИ

Додаток А

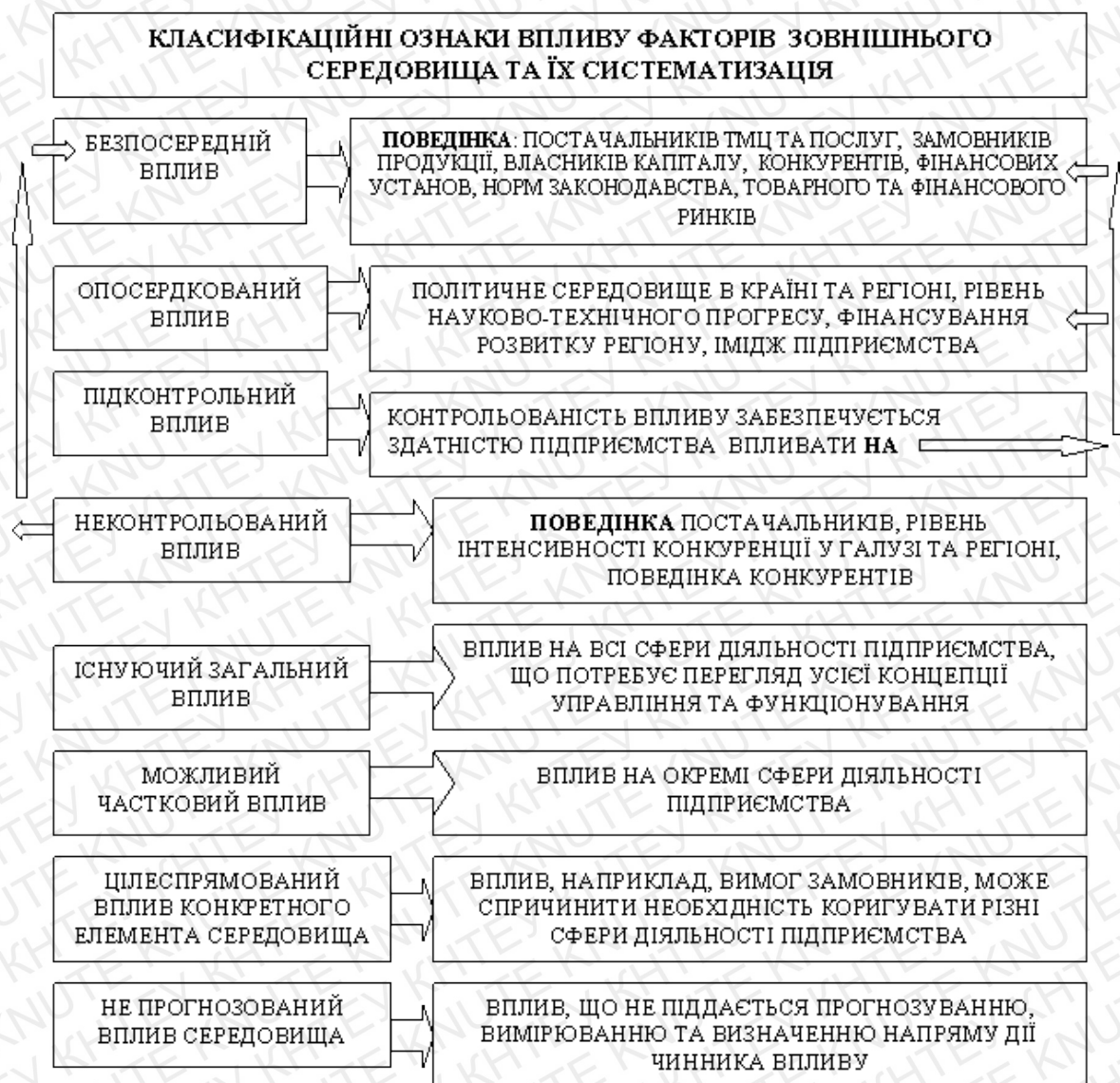

Рис. А1 Класифікаційні ознаки впливу факторів зовнішнього середовища та їх систематизація

Джерело: [16]

Еволюція розвитку теоретичних засад досліджень проблем енергетичної безпеки

Перспективи	Суверенітет	Надійність	Стійкість	Екосистемність
Історичні передумови	Постачання нафти під час війни та нафтові кризи 1970-х років	Аварії систем електропостачання (знеструмлення територій), побоювання щодо обмеженості енергоресурсів	Лібералізація енергетичних систем	Глобалізація та зростання взаємозалежності й посилення впливу політичних, економічних, технічних, воєнних аспектів на енергозабезпечення
Ключові ризики для енергетичних систем	Цілеспрямовані дії зловмисників (країни, суб'єкти ринків)	Прогнозовані природні й технічні фактори	Різноманітні та частково непрогнозовані фактори	Нестабільність зовнішнього середовища, динамічне зростання кількості, рівня та різноманітності позасистемного впливу (дій держав і недержавних акторів, технологічних трансформацій, політичних та економічних моделей функціонування тощо)
Базові наукові дисципліни	Безпекові дослідження, міжнародні відносини, політичні науки	Інженерні та природничі науки	Економіка, аналіз комплексних систем	Стратегування, системний підхід, відкриті системи, кібернетика (штучний інтелект, Big Data)
Основні механізми захисту та реагування на загрози	Контроль над системами енергопостачання. Інституційно-організаційні рішення щодо запобігання діям, спрямованим на порушення постачання	Модернізація систем енергопостачання і перехід на енергоресурси, що наявні у значних обсягах	Підвищення здатності витримувати негативні впливи та відновлюватися після руйнівних впливів	Формування спроможності адаптації до нових умов функціонування (перебудови структури та елементів системи енергозабезпечення)

Продовження таблиці 1

Інструменти забезпечення стійкості	Конкурентні ринки, диверсифікація учасників ринків, залучення учасників, що користуються довірою на ринках	Запаси ресурсів та обладнання на випадок кризи та дублювання, інфраструктурна різноманітність, резервні потужності (spare capacities)	Диверсифікація енергетичних технологій, енергоефективність, готовність до кризового реагування, стимулювання новітніх розробок	Наявність та гнучкість змін технологій, конкуренція видів енергоресурсів та енергетичних технологій на ринках, саморегулювання виробництва/споживання енергії споживачами (prosumers), «розумні» мережі (Smart grids), децентралізація енергосистем
------------------------------------	--	---	--	---

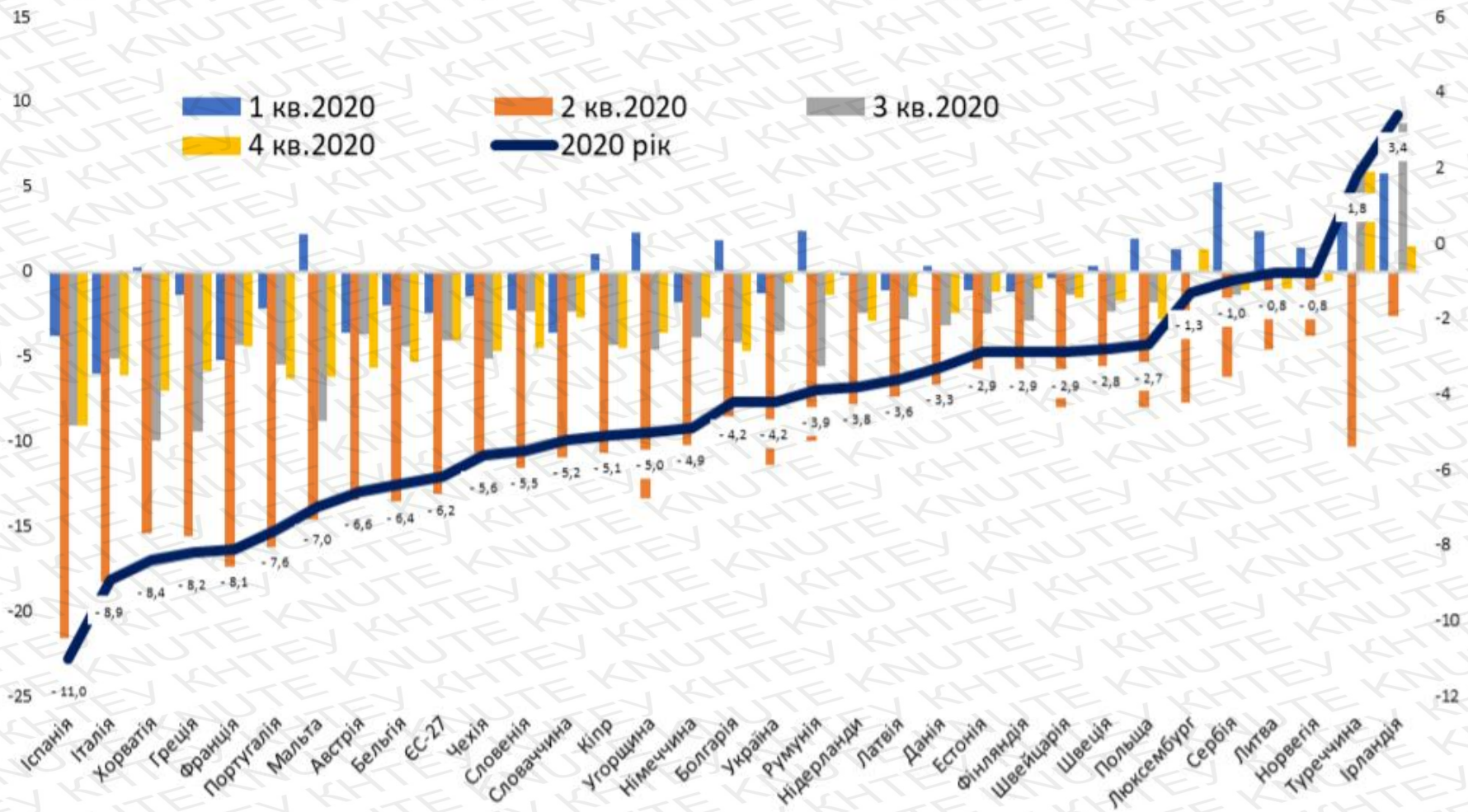
Джерело: [32]

PEST-аналіз економіки України

Фактор	Вплив фактору	Оцінка експертів			Середня оцінка	Оцінка з урахуванням значущості
		1	2	3		
Політичні фактори						
Бойові дії та анексія територій	3	5	2	3	3,3	0,06
Політичний тиск з боку РФ	2	2	4	1	2,3	0,04
Інтеграція з ЄС	3	3	5	5	4,3	0,08
Політична нестабільність	2	2	2	4	2,7	0,05
Реформа судової гілки влади	1	1	3	3	2,3	0,04
Підтримка стратегічних партнерів	1	2	2	2	2,0	0,04
Економічні фактори						
Реалізація економічних реформ	3	1	3	3	2,3	0,04
Трансформація структури експорту	3	3	5	5	4,3	0,08
Втрата контролю над ек.активними територіями	2	2	2	4	2,7	0,05
Рівень розвитку фінансового ринку	2	2	2	2	2,0	0,04
Боргова політика держави	1	2	4	1	2,3	0,04
Соціально-культурні фактори						
Соціальна напруженість	2	2	2	2	2,0	0,04
Високий рівень трудової міграції	3	3	5	5	4,3	0,08
Високий рівень розвитку людського капіталу	2	2	4	1	2,3	0,04
Довготривале зменшення кількості населення	3	5	2	3	3,3	0,06
Технологічні фактори						
Низький рівень витрат на НДДКР	3	4	5	5	4,7	0,09
Розвиток патентного права	1	2	1	3	2,0	0,04
Захист інтелектуальної власності	2	2	5	3	3,3	0,06
Підсумок					52,7	

Джерело: сформовано автором на основі власних досліджень та спостережень.

ВВП країн ЄС та України, % до відповідного періоду попереднього року

Джерело: [40]

Індикатори прогресу Міністерства економіки України у досягненні стратегічної цілі 1 «Створення сприятливого для бізнесу інституційного середовища»

Завдання	Стан виконання	Показник
Створення належних умов для ведення бізнесу		місце України у рейтингу легкості ведення бізнесу (Doing Business), місце
		кількість зайнятих у МСП, млн. чол.*
		частка МСП у доданій вартості (за витратами виробництва), % до загальної суми*
Підвищення рівня зайнятості населення		рівень безробіття населення працездатного віку, %
		рівень зайнятості населення працездатного віку, %
		кількість найманих працівників, тис. осіб
		середня заробітна плата, грн.
		кількість неформально зайнятого населення, тис. осіб
		частка стягнених в бюджет санкцій за порушення законодавства про працю, %
		кількість випадків харчових отруєнь і випадків токсикоінфекцій, на 1 млн. населення
Створення належних умов для безпечного споживання		кількість випадків завданої шкоди споживачам від неякісних товарів та послуг, на 1 млн. споживачів
		кількість випадків втрати від обмежень прав розпоряджатися своєю власністю, %
Створення ринку землі		ціна, яку українець отримує за розпорядження своєю власністю, є максимально близькою до ринкової, але, крім виключних випадків, ніколи не становить менше 90 % ринкової
		надходження коштів до Державного бюджету України від приватизації, млрд. грн.
Активізація процесів приватизації		збільшення рентабельності активів (RoA) державних підприємств, %
Зміна системи державного управління підприємствами		зменшення частки держави в економіці, %
		надходження до Державного бюджету України коштів від сплати дивідендів/частини чистого прибутку господарськими товариствами, у статутному капіталі яких є корпоративні права держави, млрд. грн.
		кількість об'єктів державної власності, що входять до сфери управління Мінекономіки, переданих органам приватизації, од.
		кількість ліквідованих державних підприємств, що входять до сфери управління Мінекономіки, од.
		кількість ліквідованих державних підприємств, що входять до сфери управління Мінекономіки, од.

Продовження додатку Д

Завдання	Стан виконання	Показник
Продовження реформування системи публічних закупівель		економія бюджетних коштів для замовників в інтересах яких централізовано здійснюються закупівлі, а саме через державну установу "Професійні закупівлі", %
		підвищення середнього показника участі в закупівлях, учасник
		зменшення частки відмінених процедур закупівлі (визнання їх такими, що не відбулися), %
Розбудова сучасної системи державного стратегічного планування розвитку економіки		кількість проведених оцінок стану поточної економічної ситуації макрофінансових та соціально-економічних показників розвитку України із зазначенням основних чинників, що впливають на їх формування, од.
		кількість оцінок впливу реалізації актів на показники економічного і соціального розвитку
		сценарні орієнтири економічного і соціального розвитку на відповідний рік та два роки, що настають за прогнозом, од.
		досягнуто або з високою вірогідністю може бути досягнуто до 2024 року;
		динаміка позитивна, але не достатня для досягнення цільового показника;
		має негативну динаміку порівняно з 2018 роком, що з високою вірогідністю може свідчити про практичну недосяжність на горизонті до 2024 року;
		* прогрес оцінений по результатах 2019 року (оприлюднення статистичних даних за 2020 рік може змінити результати оцінки).

Продовження додатку Д

Індикатори прогресу Міністерства економіки України у досягненні стратегічної цілі 2 «Створення умов для підвищення технологічності економіки»

Завдання	Стан виконання	Показник
Розвиток експорту та виведення на зовнішні ринки продукції з високою часткою доданої вартості	●	темпи приросту фізичних обсягів експорту товарів та послуг, % до попереднього року
	●	частка товарів виробництва з використанням технологій високого та середньовисокого рівня у структурі експорту товарів, %
	●	питома вага експорту товарів та послуг до ЄС в загальному обсязі експорту товарів та послуг, %
	●	кількість розслідувань (переглядів), порушених щодо українського імпорту, у яких взято участь, од.
	●	кількість справ, за якими здійснювався захист прав та інтересів України в рамках СОТ та міжнародних договорів України (у яких взято участь у якості позивача, відповідача, третьої сторони), од.
	●	кількість проведених торговельних розслідувань (переглядів), для захисту українських виробників на внутрішньому ринку, од.
Мобілізація додаткових фінансових ресурсів на основі заохочення інвестицій	●	питома вага валового нагромадження основного капіталу (ВНОК) у валовому внутрішньому продукті, %
	●	ВНОК, % до попереднього періоду
	●	чистий притік ПІІ, млрд. дол. США
	●	ступінь зносу основних засобів, %
	●	кількість проектів державно-приватного партнерства, од.
	●	відсоток вибірки державних капітальних вкладень для реалізації державних інвестиційних проектів, %
Підвищення ефективності виробництва на засадах сталого розвитку та розвитку високотехнологічних конкурентних виробництв	●	приріст/зниження обсягу виробництва промислової продукції, %
	●	частка валової доданої вартості виробництва з використанням технологій високого та середньовисокого рівня у структурі валової доданої вартості в цілому в економіці, %
	●	приріст/зниження обсягу виробництва продукції машинобудування, %
	●	ресурсоемність ВВП (співвідношення спожитих фізичних обсягів природних ресурсів, утворених відходів та викидів забруднюючих речовин до обсягу ВВП), % до рівня 2015 року
	●	
	●	

Завдання	Стан виконання	Показник
Розвиток інноваційної інфраструктури для активізації наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок,		частка витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт у ВВП, %
наращення технологічного потенціалу шляхом стимулювання інноваційної діяльності		субіндекс "впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ)" у глобальному індексі конкурентоспроможності, місце
розробок, нарощення технологічного потенціалу шляхом стимулювання інноваційної діяльності		глобальний інноваційний індекс, місце
розробок, нарощення технологічного потенціалу шляхом стимулювання інноваційної діяльності		частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, % (Держстат даний показник обраховує раз у 2 роки)
розробок, нарощення технологічного потенціалу шляхом стимулювання інноваційної діяльності		темпи зростання продуктивності праці, %
		досягнуто або з високою вірогідністю може бути досягнуто до 2024 року;
		динаміка позитивна, але не достатня для досягнення цільового показника;
		має негативну динаміку порівняно з 2018 роком, що з високою вірогідністю може свідчити про практичну недосяжність на горизонті до 2024 року.

Джерело: [40]